

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет охорони здоров'я, соціальної роботи та психології
Кафедра Школа соціальної роботи імені В. І. Полтавця

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
Спеціальності 231 Соціальна робота
Аліта Микола Андрійович
Науковий керівник: Кальницька К. О.,
кандидатка психологічних наук, доцентка
Рецензент: Романова Н. Ф.,
кандидатка педагогічних наук, доцентка
Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »
Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 20__ р.

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
СПИСОК УМОВНИК СКОРОЧЕНЬ.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З	
ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	8
1.1 Зміст поняття «торгівля людьми», його форми та масштаби.....	8
1.2 Соціально-психологічна вразливість населення до торгівлі людьми в контексті воєнного стану.....	12
1.3 Профілактична робота з протидії торгівлі людьми в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	23
2.1 Час та етапи проведення дослідження.....	23
2.2 Методи та інструменти дослідження.....	25
2.3 Вибірка та критерії її формування.....	26
2.4 Концептуалізація та операціоналізація понять.....	28
2.5 Етичні аспекти та обмеження дослідження.....	29
РОЗДІЛ 3 ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ	
ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	32
3.1 Оцінка ефективності державної політики та програм профілактики....	32
3.2 Роль громадських організацій та медіа у запобіганні торгівлі людьми	45
3.3 Напрями вдосконалення профілактичної роботи в умовах воєнного та повоєнного періоду відновлення й розвитку країни.....	51
РОЗДІЛ 4 ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	62
4.1 Інтерпретація основних результатів у контексті теорії та практики протидії торгівлі людьми.....	62
4.2 Прикладне значення результатів дослідження, їх використання в профілактиці торгівлі людьми.....	64
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Проблема торгівлі людьми в Україні є багатогранною та складною соціальною загрозою, що набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної війни. За оцінками міжнародних організацій, торгівля людьми є третьою за прибутковістю формою транснаціональної злочинності після торгівлі наркотиками та зброєю (UNODC, 2022). Водночас саме конфлікти, збройні протистояння, дестабілізація державних інститутів і масове переміщення населення створюють найсприятливіші умови для зростання масштабів експлуатації. Україна, яка опинилася у стані повномасштабної війни, зіткнулася з кардинально новими викликами у сфері протидії торгівлі людьми, особливо в аспекті профілактичної роботи, яка потребує адаптації до кризових обставин.

Наукові дослідження в Україні охоплюють важливі аспекти цієї проблематики. Зокрема, у працях Р. М. Андрусишина, І. І. Сидорука та Я. М. Когута (2023) розглянуто теоретичні основи протидії торгівлі людьми та окреслено інституційні механізми захисту. В. В. Бондаренко (2022), А. П. Ковальчук (2021), А.С. Смирнова (2020) аналізують правові аспекти, державну політику, координацію між секторами та вплив міжнародних стандартів. Праці О. А. Лук'яненка (2019), Н. М. Власенко (2018), М. В. Іванової (2021), О.П. Лісової (2020) зосереджуються на соціальній підтримці постраждалих, включно з психологічною реабілітацією, та підготовці фахівців до ідентифікації потенційних жертв. Аналіз, запропонований у статті Гусак і П'єчко (2017), дозволяє глибше зрозуміти системні проблеми у сфері протидії торгівлі людьми, які залишаються невирішеними навіть у нинішніх умовах. Цінні узагальнення містяться у звітах Міністерства соціальної політики України, ІОМ, міжнародного благодійного фонду «Карітас України», а також у міжнародних аналітичних доповідях (OSCE, 2021; ІОМ, 2023).

Велика кількість теоретичних і практичних матеріалів, більшість із яких відображають ситуацію, що передувала воєнному вторгненню 2022 року, лише

частково адаптує підхід до нових реалій. У науковому полі бракує досліджень, які б ґрунтовно вивчали, як саме змінився характер ризиків, які групи населення стали більш уразливими, як адаптувалися інституції соціального захисту та яким чином трансформувалися методи профілактичної роботи. В умовах війни актуальність профілактики різко зросла: мільйони внутрішньо переміщених осіб, велика кількість людей, які втратили роботу, житло або доступ до базових послуг, створюють нову соціальну реальність, у якій підвищилися ризики експлуатації.

Більше того, попри активну участь громадських організацій, волонтерських ініціатив та міжнародних партнерів у профілактичній діяльності, досі відсутня системна оцінка ефективності їх утручань у кризових умовах. Це створює розрив між практикою та наукою: профілактична робота здійснюється, але її інструменти, методи та підходи рідко стають об'єктом глибокого академічного аналізу. В результаті виникає невідповідність між практичними потребами фахівців і науковими рекомендаціями, що обмежує можливості для впровадження доказових підходів, інституційного навчання, планування політик та підвищення стійкості системи.

Дослідження таких науковців, як Л. А. Гриценко (2020), О. Коваль (2023), І. В. Чорна (2019), О. В. Лаврова (2017), містять окремі елементи аналізу профілактичної роботи, однак їх не можна вважати повною відповіддю на виклики сьогодення. Актуальною є потреба у міждисциплінарному підході, який би охоплював правовий, соціальний, психологічний і управлінський виміри та враховував умови війни як критичний фактор. Особливої уваги потребують такі питання, як адаптація інформаційних кампаній, робота з ВПО, виявлення прихованих ризиків у громадах, в яких відсутні соціальні служби, та розробка механізмів раннього попередження.

Зважаючи на це, тема даної роботи є науково обґрунтованою та соціально затребуваною. Її розробка дозволить закрити частину існуючих аналітичних прогалин і сформуванати нову доказову базу для подальших досліджень, реалізацію освітніх програм, державних стратегій і міжвідомчої співпраці.

Мета дослідження – вивчити особливості організації та реалізації профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні під час війни з урахуванням актуальних викликів та потреб населення.

Завдання дослідження:

1. Описати зміст поняття «торгівля людьми», його форми та фактори ризику в умовах війни.
2. Проаналізувати міжнародні документи та нормативно-правову базу України щодо протидії торгівлі людьми, зокрема зміни, ухвалені в період війни.
3. Визначити вразливі до торгівлі людьми групи населення та проаналізувати основні фактори, що призводять до потрапляння в ситуацію експлуатації.
4. Виявити основні тенденції, виклики та потреби в організації профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану.
5. Розробити рекомендації щодо вдосконалення профілактичної роботи в умовах воєнного стану та повоєнного періоду.

Об'єкт дослідження – система профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні.

Предмет дослідження – особливості профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Теоретична значущість. Дослідження сприяє розширенню наукового розуміння проблеми торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту. Воно дозволило узагальнити теоретичний аналіз доступних матеріалів про профілактичну роботу, інтегрувати знання про вплив війни на соціальні явища, зокрема, ризики торгівлі людьми, доповнити теоретичні моделі новими даними щодо змін у взаємодії між державними, громадськими та міжнародними організаціями в кризових умовах. Одержані результати дослідження можуть бути корисними для подальших розвідок у сфері соціальної роботи, кримінології та управління соціальними ризиками.

Практична значущість. Результати дослідження мають прикладний характер і можуть бути використані для вдосконалення профілактичних

програм та стратегій протидії торгівлі людьми, розробки рекомендацій для державних органів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів щодо ефективної протидії торгівлі людьми в умовах війни, а також для навчання фахівців соціальної сфери, правоохоронних органів та волонтерів з питань профілактики торгівлі людьми. Отже, результати дослідження сприятимуть підвищенню ефективності національних та локальних зусиль у боротьбі з торгівлею людьми в умовах сучасних викликів.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує п'ятдесят одне найменування, серед яких 38 україномовних і 13 англомовних, та двох додатків. Загальний обсяг роботи 84 сторінки.

Список умовних скорочень

БФ – благодійний фонд

ГО – громадська організація

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ДМСУ – Державна міграційна служба України

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

НУО – неурядові організації

МОМ – Міжнародна організація з міграції

МСП – Міністерство соціальної політики України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe

IOM – International Organization for Migration

UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime

UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees (Управління

Верховного комісара ООН у справах біженців)

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1 Зміст поняття «торгівля людьми», його форми та масштаби

Торгівля людьми є серйозним порушенням прав людини, яке завдає шкоди особистій гідності, фізичній та психологічній безпеці постраждалих. Визначення цього явища та його форми є важливим кроком для розробки профілактичної роботи, особливо в умовах соціальної нестабільності, спричиненої війною. У цьому підрозділі розглянуто основні аспекти поняття торгівлі людьми, його форми та масштаби з акцентом на специфіку українського контексту.

Згідно з Протоколом ООН про запобігання та припинення торгівлі людьми, торгівля людьми визначається як залучення, перевезення, передача, укриття або отримання людей шляхом загрози, використання сили чи інших форм примусу, викрадення, обману, зловживання владою або станом уразливості, з метою експлуатації (United Nations, 2000).

Торгівля людьми в Україні під час війни набула значних масштабів, більшою мірою через загострення соціальних проблем. Збройний конфлікт спричинив масове переміщення населення, економічну нестабільність, зростання безробіття та вразливість окремих категорій громадян, що створило сприятливі умови для діяльності торговців. Особливо вразливими стали жінки, діти, внутрішньо переміщені особи, військові та цивільні, які перебувають у складних життєвих обставинах та шукають шляхи порятунку.

В умовах війни люди стикаються з трудовою та сексуальною експлуатацією, примусовим жебрацтвом, втягненням у злочинну діяльність, а також торгівлю органами. Значне зростання ризиків зафіксовано через масові виїзди українців за кордон, оскільки чимало людей, які рятуються від війни, стають постраждалими від шахрайських схем, нелегального працевлаштування або обманних пропозицій допомоги. За даними міжнародних організацій та

правоохоронних структур, кількість випадків торгівлі людьми значно зросла, а виявлення таких злочинів ускладнюється через хаос, викликаний воєнними діями (Власенко Н. М., 2018).

Торгівля людьми має різноманітні прояви, які залежно від контексту можуть мати різний рівень поширеності. Основними формами є:

- сексуальна експлуатація – найпоширеніша форма серед жінок та дітей;
- примусова праця – включає експлуатацію на сільськогосподарських, будівельних підприємствах чи в домашньому господарстві. Наразі є найбільш поширеною формою експлуатації;
- жебрацтво – використання вразливих груп, особливо дітей, для організованого жебрацтва;
- торгівля органами – нелегальна трансплантація, що є однією з найбільш прихованих форм експлуатації. Ця форма торгівлі людьми окутана різноманітними міфами, що людину викрадуть і обов'язково продадуть на органи, однак вона є далеко чи не найбільш популярною;
- використання дітей у збройних конфліктах – актуально для регіонів, що страждають від воєнних дій (Коваль О., 2023).

Українські правоохоронні органи спільно з міжнародними партнерами ведуть активну боротьбу з цим явищем, однак масштабні проблеми вимагають більш скоординованих зусиль з боку держав, громадських організацій та міжнародних інституцій. У період воєнного стану та після його завершення необхідне посилення профілактичних заходів, жорсткіший контроль за працевлаштуванням, інформування населення про ризики та створення ефективних механізмів підтримки постраждалих.

Основними елементами явища торгівлі людьми є дії, засоби, мета:

- дії: рекрутинг, транспортування, передача, приховування або прийняття осіб;
- засоби: обман, примус, загроза або інші форми тиску;

- мета: експлуатація, яка може включати сексуальну експлуатацію, примусову працю, видалення органів, примус до жебрацтва та інші форми (Бондаренко І. І., 2019).

Масштаби торгівлі людьми важко оцінити через нелегальний характер цього явища, однак за оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), щорічно мільйони людей стають постраждалими від цього злочину. В Україні ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми значно зріс через війну, оскільки вимушене переміщення та економічна нестабільність збільшують уразливість населення (ІОМ, 2023).

За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2022 році зареєстровано понад 500 випадків торгівлі людьми, однак реальна цифра може бути значно вищою через низький рівень повідомлень про такі злочини. Розуміння сутності торгівлі людьми, її форм та масштабів є необхідним для розробки ефективних програм профілактики та протидії. З огляду на специфіку воєнного часу, в Україні особливо актуально приділяти увагу посиленню заходів захисту уразливих груп населення та підвищенню обізнаності громадян

Оцінити реальні масштаби торгівлі людьми в Україні досить складно, значна частина постраждалих не звертається за допомогою через страх, сором, недовіру до правоохоронних органів або небажання згадувати пережите. Це явище є латентним і часто залишається поза офіційною статистикою, що ускладнює боротьбу з ним та розробку ефективних заходів протидії. Військові дії значно загострили зупинку, створивши сприятливі умови для діяльності злочинних угруповань, які намагаються змінити становище українців, особливо жінок, дітей, внутрішньо переміщених осіб, біженців та військових (Іванова М. В., 2021).

Одним із найсерйозніших наслідків війни стало різке збільшення трудової та сексуальної експлуатації. Через економічну нестабільність, втрату роботи та житла багато українців шукають працевлаштування за кордоном або в інших регіонах країни, не завжди перевіряючи роботодавців. Це стає причиною потрапляння в пастку торговців людьми, які обіцяють вигідні умови праці,

проте фактично змушують постраждалих працювати без оплати, піддаючи їх фізичному та психологічному насильству. Гостру увагу привертає ризик торгівлі органами, що в умовах воєнного стану характеризується послабленим контролем за трансплантацією та донорством крові, і зростанням потреби у медичному забезпеченні військового і цивільного населення.

Ще одним серйозним викликом є збільшення кількості дітей без супроводу, які через війну опинились у надзвичайно небезпечних умовах. Вони стають легкою здобиччю для злочинців, які потребують їх у жебрацтві, примусовій праці, кримінальній діяльності або сексуальній експлуатації. Діти-сироти та ті, що перебувають у зоні бойових дій, особливо вразливі, адже їхнє зникнення може залишитися непоміченим, а механізми їх захисту в умовах воєнного часу працюють зі значними труднощами.

Виявлення та розслідування злочинів щодо торгівлі людьми потребує не лише зусиль правоохоронних органів, а й активної участі суспільства. Ідентифікація постраждалих осіб вимагає обґрунтованих знань про характерні ознаки цього явища, а також чіткого розуміння того, як діяти в ситуаціях, коли є досвід на торгівлю людьми. Громадяни, які стикаються з подібними випадками або перевіряють про їхнє створення, повинні знати, куди звертатися за допомогою, які організації займаються підтримкою постраждалих, а також які законодавчі механізми для боротьби з цим злочином (Ковальчук А. П., 2021).

На державному рівні необхідне посилення заходів боротьби з торгівлею людьми, зокрема посилення роботи правоохоронних органів, забезпечення більш тісної співпраці з міжнародними організаціями, а також посилення контролю за діяльністю компаній, які користуються працездатністю громадян за кордоном. Важливо, щоб кожен громадянин України мав доступ до достовірної інформації про ризики та методи протидії торгівлі людьми, хоча лише спільними зусиллями держави, громадськості та міжнародних партнерів можна результативно протидіяти цьому небезпечному явищу, особливо в умовах війни.

1.2 Соціально-психологічна вразливість населення до торгівлі людьми в контексті воєнного стану

Торгівля людьми є складним явищем, яке зумовлено багатьма факторами. В умовах соціально-економічної кризи та воєнних дій в Україні ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми суттєво зростає. Соціально-економічні чинники відіграють ключову роль у підвищеному ризику залучення у торгівлю людьми, особливо в умовах війни та кризових явищ. Серед основних чинників що призводять до вразливості населення можна виділити економічну нестабільність, безробіття, низький рівень доходів, соціальну незахищеність окремих груп населення, недостатню інформованість щодо ризиків та показати дієвих механізмів захисту (Андрусин, Сидорук і Когут, 2023).

Економічна нестабільність та безробіття є одним із найпотужніших факторів, які призводять до торгівлі людьми. Під час війни багато підприємств припинили свою діяльність, що призвело до втрати роботи значної частини населення. Багато людей змушені шукати будь-які можливості заробітку, що робить їх вразливими до шахрайських пропозицій роботи, особливо за кордоном. Низький рівень доходів змушує людей погоджуватися на ризиковані пропозиції, які можуть виявитися примусовою працею, трудовою або сексуальною експлуатацією. Особливо активно в такий вид торгівлі людьми залучають жінок, які можуть постраждати вербування через обіцянки вигідних умов роботи у сфері обслуговування, моделювання чи догляду за літніми людьми, що часто перетворюється на сексуальну експлуатацію або трудове рабство.

Вразливі категорії населення, зокрема внутрішньо переміщені особи, біженці, діти, жінки, люди з інвалідністю та малозабезпечені громадяни, також перебувають у зоні підвищеного ризику.

Соціальна нерівність є одним із ключових факторів, що сприяє зростанню людей у торгівлі людьми та експлуатації. Вона проявляється в нерівному доступі до освіти, працевлаштування, медичних та соціальних послуг, що

значно обмежує можливості самореалізації та ризики для найбільш вразливих категорій населення. Особливо вразливими до експлуатації є діти-сироти, люди з інвалідністю та особи з обмеженим доступом до соціального захисту.

Діти-сироти є однією з основних груп ризику через відсутність батьківської опіки, психологічну вразливість та обмежені можливості для отримання якісної освіти та працевлаштування. Вихідці з інтернатних закладів часто не мають достатніх соціальних навичок, необхідних для інтеграції в суспільство, і через це можуть стати легкою здобиччю для злочинців. Багато з них стикаються з труднощами під час пошуку житла та роботи, що змушує їх прийняти ризиковані пропозиції працевлаштування або допомоги від незнайомих. Вербувальники можуть використовувати їхню довірливість, підтримувати так як рідні і друзі, обіцяючи фінансову стабільність або можливість швидкого заробітку за кордоном, що зрештою може призвести до примусової праці чи сексуальної експлуатації (Лісова О. П. 2020).

Люди з інвалідністю також часто страждають від торгівлі людьми через низький рівень соціального захисту, дискримінацію на ринку праці та економічну залежність. Їх обмежений доступ до якісної освіти та професійної підготовки зменшує шанси на гідне працевлаштування. Крім того, такі особи можуть мати складнощі з отриманням соціальної виплати та медичної допомоги, що змушує їх шукати будь-які способи виживання. Зловмисники використовують їх фізичну вразливість, спонукаючи до примусової праці, жебрацтва чи іншої форми експлуатації, залишаючись особливо обмеженими у можливості чинити опір та захищати свої права.

Психологічні чинники мають важливу роль у підвищеному ризику торгівлею людьми. Війна, соціально-економічна нестабільність, втрата рідних, домівки, роботи та інших важливих життєвих орієнтирів посилюють психологічну вразливість, що робить людей вразливими до маніпуляцій та впливу тих, хто пропагує торгівлю людьми. Одним із ключових чинників є психологічний стрес та емоційне розуміння. Постійний страх, невизначеність майбутнього, травматичний досвід призводять до зниження критичного

мислення, що ускладнює розпізнавання деяких загроз. Люди, які перебувають у стані стресу, часто приймають імпульсивні рішення, не оцінюючи можливих ризиків, що робить їх легкою здобиччю для торговців (Бондаренко В. В., 2022).

Важливим фактором є почуття безвиході та відчаю. Люди, які втрачають житло, стабільний дохід або можливість забезпечити свою сім'ю, часто готові погодитися на будь-яку пропозицію чи допомогу роботи, навіть не перевіряючи її достовірність. Торговці людьми виявляють ці слабкі місця, обіцяючи безпечні умови праці, високу зарплату, комфортне житло, що в дійсності може бути пасткою для постраждалих.

Підвищений ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми нерідко зумовлює низька самооцінка, що викликає невпевненість у власних силах. Особи, які не мають достатньої віри в себе, часто більш довірливі та залежні від чужої думки. Вони можуть легко піддаватися маніпуляціям, особливо якщо вербувальник використовує методи психологічного впливу, такі як компліменти, демонстрація турботи та створення ілюзії безпеки.

Дуже важливим психологічним фактором є соціальна ізоляція. Люди, які не мають підтримки родини, друзів або втратили зв'язок зі своїм соціальним оточенням, частіше піддаються ризику потрапляння в торгівлю людьми. Самотність та пошук альтернативних джерел допомоги змушують їх шукати підтримку у незнайомих людей, що можуть призвести до небезпечних ситуацій.

Крім того, вплив дитячих психологічних травм та попереднього досвіду насильства або експлуатації робить людину більш вразливою. Особи, які в дитинстві пережили психологічне, фізичне чи сексуальне насильство, мають підвищену толерантність до жорстокого поводження та можуть легше потрапити в експлуатаційні умови.

Значну роль відіграють також довірливість і низький рівень усвідомленості щодо загрози торгівлі людьми. Люди, які не мають достатньої інформації про схеми вербування та методи роботи злочинців, частіше приймають ризиковані пропозиції працевлаштування або допомоги. Маніпулятивні технології, такі як емоційний тиск, створюють почуття провини

чи страху, використовують для контролю над постраждалою особою та обмеження її можливостей діяти самостійно. Отже, психологічні чинники, такі як стрес, відчай, низька самооцінка, соціальна ізоляція, довірливість та психологічні травми, суттєво підвищують ризик потрапляння людини в торгівлю людьми. Запобігання цього явищу потребує комплексного підходу, включаючи психологічну підтримку вразливих груп, підвищення рівня обізнаності населення та формування навички критичного мислення для розпізнавання загроз. Соціально-економічні та психологічні чинники взаємодіють між собою, формуючи багатовимірну проблему, яка потребує комплексного підходу. Для кращої протидії торгівлі людьми необхідно враховувати як матеріальні, так і психологічні потреби населення, особливо в умовах війни.

1.3 Особливості організації профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні

У травні 2025 року Україна та Росія здійснили найбільший обмін полоненими з початку повномасштабного вторгнення: кожна сторона звільнила по 1 000 осіб, серед яких були як військовослужбовці так і цивільні особи. У контексті профілактики торгівлі людьми цей обмін має важливе значення. Звільнені цивільні особи, які були незаконно утримуваними або/та експлуатованими, наочно демонструють ризики потрапляння у ситуації торгівлі людьми, особливо в умовах війни, коли вразливі групи населення стають мішенню для злочинних мереж та агресорів. Крім того, обмін полоненими підкреслює необхідність посилення механізмів захисту прав людини та забезпечення належного поводження з утримуваними особами, що є ключовими аспектами у боротьбі з торгівлею людьми. (The Guardian, 2025)

Профілактична робота є одним із ключових елементів системи протидії торгівлі людьми. Її основна мета – запобігання потраплянню осіб у ситуації експлуатації шляхом підвищення обізнаності, створення ефективних механізмів

захисту та посилення стійкості вразливих груп. Профілактика є системою заходів, спрямованих на запобігання виникненню, розвитку та ускладненню різних захворювань або негативних соціальних явищ, як, в нашому випадку – торгівля людьми. Залежно від етапу втручання та мети, профілактика поділяється на три основні види: первинну, вторинну та третинну. У контексті протидії торгівлі людьми, особливо в умовах війни в Україні, ці три рівні профілактики набувають специфічних форм та завдань (Іванова М.В., 2021).

Первинна профілактика спрямована на усунення або мінімізацію факторів ризику до того, як вони призведуть до виникнення проблеми. Це включає заходи, що запобігають появі негативних явищ шляхом поліпшення умов життя, праці та навколишнього середовища. Метою первинної профілактики є зниження ймовірності виникнення проблеми шляхом усунення її потенційних причин. Первинна профілактика торгівлі людьми передбачає заходи, спрямовані на запобігання виникненню ситуацій, що можуть призвести до експлуатації. В умовах війни, коли значна кількість людей змушена залишати свої домівки, важливо проводити інформаційно-просвітницькі кампанії, які інформують громадян про потенційні ризики та способи їх уникнення. Наприклад, Міністерство соціальної політики України реалізує національні інформаційні кампанії, розповсюджуючи матеріали через ЗМІ та соціальні мережі, щоб підвищити обізнаність населення щодо ризиків торгівлі людьми під час війни (Степанова І. М., 2020).

Вторинна профілактика орієнтована на раннє виявлення та своєчасне втручання при перших ознаках проблеми. Метою є зменшення впливу проблеми на суспільство шляхом її своєчасного виявлення та усунення. Вторинна профілактика торгівлі людьми зосереджена на ранньому виявленні осіб, які вже опинилися в групі ризику або постраждали від торгівлі людьми. Під час війни особливу увагу слід приділяти внутрішньо переміщеним особам, біженцям та тим, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях. Органи державної влади та неурядові організації активно співпрацюють для ідентифікації постраждалих та надання їм необхідної допомоги, включаючи

медичну, психологічну та юридичну підтримку. З впровадженням національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, більш ваговою стала робота з надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми місцевими державними адміністраціями та центрами соціальних служб. (Лаврова О. В. 2017)

Третинна профілактика зосереджена на запобіганні ускладненням та рецидивам вже наявних негативних явищ. Вона включає реабілітаційні заходи, спрямовані на відновлення здоров'я та працездатності, а також на покращення якості життя постраждалих. Її метою є мінімізація негативних наслідків проблеми та запобігання її повторному виникненню. Вона спрямована на реабілітацію та реінтеграцію осіб, які постраждали від експлуатації, з метою запобігання повторним випадкам торгівлі. У контексті війни це може включати програми соціальної адаптації, професійного навчання та працевлаштування для постраждалих. Також важливо забезпечити безпечне середовище та підтримку для тих, хто повертається з полону або примусової праці. Організації, що надають допомогу, мають розробляти індивідуальні плани реабілітації, враховуючи специфічні потреби кожної постраждалої особи.

Реалізація цих рівнів профілактики вимагає комплексного підходу та тісної співпраці між державними органами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. Тільки спільними зусиллями можна результативно протидіяти торгівлі людьми та мінімізувати її наслідки для українського суспільства в умовах війни.

Профілактичні заходи спрямовані на усунення причин та умов, що сприяють торгівлі людьми та охоплюють ряд ключових аспектів. Підвищення рівня обізнаності населення щодо ризиків торгівлі людьми є критичним елементом у боротьбі з цією глобальною проблемою. Інформування громадян про можливості загрози та способи захисту є базовою складовою профілактичної роботи, яка допоможе запобігти виникненню людей у системі експлуатації. Кампанії з інформування повинні бути багатоканальними та

доступними для різних верств населення, з урахуванням культурних, соціальних та вікових особливостей (Тимошенко Ю. М., 2021).

Один із основних способів цього досягнення – використання медіа та соціальних мереж, які сьогодні є одними з найбільш ефективних інструментів для поширення інформації. Телевізійні кампанії, радіо, статті в газетах та інтернет-ресурси можуть донести до широкої аудиторії інформацію про те, як розпізнати ознаки торгівлі людьми, які дії необхідно вжити, щоб уникнути попадання в небезпеку, а також до яких організацій можна надіслати за допомогою. Особливо важливо проводити інформаційні кампанії в таких регіонах, де торгівля людьми є найбільш поширеною, включаючи прикордонні райони, зони конфліктів та місця великого скупчення вразливих людей, таких як біженці та внутрішньо переміщені особи.

Соціальні мережі, через свою доступність та активне використання серед молоді, можуть стати потужним інструментом профілактики. Вони можуть швидко донести важливу інформацію до значної кількості людей, організувати флешмоби, онлайн-консультації, публікації відомих осіб чи громадських організацій, що також сприяють обізнаності населення. Крім того, соціальні мережі є чудовим майданчиком для обговорення питань безпеки, обміну досвідом, що дозволило формувати критичне мислення у громадян та готовність діяти в ситуаціях, пов'язаних із загрозою торгівлі людьми.

Такі заходи можуть включати лекції, семінари, майстер-класи, спеціалізовані курси та практичні заняття, на яких громадяни навчаються, як забезпечити себе від невдалої експлуатації, як розпізнати ознаки маніпуляцій і як діяти у разі небезпеки, що дає можливість сформувати свідоме ставлення до питань безпеки та підвищити готовність до самооборони, що є важливим аспектом у протидії торгівлі людьми, оскільки часто саме несприйняття або недооцінка цієї загрози робить людину вразливою до маніпуляцій.

Впровадження спеціалізованих освітніх програм у школах, університетах та інших навчальних закладах є однією з найефективніших стратегій формування у молоді свідомого ставлення до безпечної міграції та

працевлаштування. Ці програми не лише підвищують рівень обізнаності, але й дають молодим людям знання про їхні права, можливості та способи захисту від експлуатації, що може бути особливо важливо при міграційних процесах, коли особи шукають роботу чи освіту за кордоном (Гриценко Л. А., 2020).

Шкільні програми повинні охоплювати такі аспекти, як інформацію про способи вербування до роботи за кордоном, основні ознаки можливих загроз та ризиків, з якими можуть стикатися молоді люди, а також способи отримання допомоги у разі необхідності. Оскільки молода аудиторія є найбільш активною в інтернет-просторах та соціальних мережах, її важливо включати в освітні програми для розпізнавання фейкових оголошень про працевлаштування, перевірку правдивості інформації та безпеки особистих даних в Інтернеті. Крім того, навчальні курси повинні включати основи правового захисту, зокрема закони щодо боротьби з торгівлею людьми та механізми звернення до правоохоронних органів чи громадських організацій.

Університетські програми також мають важливе значення, вони можуть поглиблено вивчити проблему торгівлі людьми, зрозуміти її причини та дослідження, а також допомогти сформувати у молодих людей здатність до критичного аналізу та виявлення виявлених загроз у житті. Це важливо, оскільки студенти є однією з груп, яка активно шукають можливості для навчання або роботи за кордоном, а отже, можуть стати мішенями для злочинців.

Освітні заходи включають роботу з батьками та педагогами. Тому формування безпечного середовища для молоді починається з сім'ї та навчальних закладів. Просвітницькі семінари, тренінги для вчителів, батьківські збори, на яких розповідається про шляхи забезпечення своїх дітей від торгівлі людьми, також є важливою частиною загального процесу підвищення обізнаності, що дозволило створити більш захищене та обізнане суспільство, де кожен громадянин, починаючи від дітей і до дорослих, має знання і ресурси для того, щоб уникнути виключення з використання експлуатації (Маринова І. В., 2021).

Надання соціальних послуг є вагомим інструментом у боротьбі з торгівлею людьми та знижує ризики потрапляння в експлуатацію, особливо для вразливих груп населення. В Україні, де війна призвела до значних соціальних та економічних потрясінь, значна кількість осіб, таких як внутрішньо переміщені особи, сироти, жінки, діти та люди з інвалідністю, характеризуються високим рівнем уразливості. Вони часто опиняються в ситуаціях високого ризику, потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Після чого не можуть отримати доступ до основних соціальних послуг або ресурсів, які допоможуть їм відновити нормальне життя після пережитих труднощів.

Для покращення даної ситуації, необхідно розвивати систему соціальних послуг, що включатиме доступ до психологічної підтримки, юридичних консультацій, а також допомогу в працевлаштуванні особам, які цього потребують. Це люди, які пережили травми, чи стикаються з економічними труднощами, знову знаходять стабільність і впевненість у своїх силах. Психологічна підтримка є елементом у реабілітації постраждалих від торгівлі людьми, після чого не впоратися тільки з психологічними травмами, але й повернути довіру до себе і навколишнього світу.

Консультації щодо працевлаштування також займають важливе місце в системі соціальних послуг, багато хто з постраждалих від торгівлі людей шукає можливості для працевлаштування, але через низький рівень освіти, досвід чи мовні бар'єри стикається з проблемами в отриманні роботи. Соціальні служби можуть допомогти цим особам, пропонуючи тренінги з пошуку роботи, підготовку резюме та розвиток навичок інтерв'ю, що значно підвищить їхні шанси на успіх.

Юридична допомога є ще однією частиною соціальних послуг для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Вони часто не знають своїх прав або не можуть бути юридичними можливо, щоб домогтися правди. Правова підтримка дозволила людям звертатися до правоохоронних органів, подавати заяви, отримувати компенсацію за завдані збитки або захищати свої інтереси в суді. Без належної юридичної допомоги вразливі особи часто залишаються

безкарними для злочинців, що ще більше посилює їхнє становище. Відповідно, розвиток соціальних послуг є важливим кроком у зниженні ризиків торгівлі людьми, що дозволило створити стабільні умови для вразливих груп населення та забезпечити їм доступ до необхідної допомоги, що дозволило позбавити їх залежності від ризикованих рішень і мінімізувати загрози, які виникають у використанні (Міністерство соціальної політики України, 2023).

Співпраця з міжнародними організаціями є фактором у розширенні профілактичних заходів і підвищенні результативності боротьби з торгівлею людьми. Україна зазнала значних змін внаслідок війни, знаходиться в складній ситуації, коли багато внутрішньо переміщених осіб і осіб, які постраждали від війни, опиняються в категорії вразливих верств населення. Для вирішення цих проблем та кращого впровадження профілактичних заходів необхідна підтримка міжнародних партнерів.

Обмін досвідом, знаннями та ресурсами з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна організація з міграції або Організація з безпеки і співпраці в Європі, є одним із ключових шляхів для розширення спектру профілактичних заходів. Ці організації надають не тільки фінансову підтримку для реалізації місцевих ініціатив, але й методологічну допомогу для впровадження найкращих міжнародних практик у боротьбі з торгівлею людьми. Міжнародні організації допомагають в організації тренінгів та семінарів для правоохоронців, соціальних працівників, педагогів та громадських організацій, підвищуючи їх кваліфікацію та підготовленість до боротьби з торгівлею людьми. Важливим аспектом співпраці є організація інформаційних заходів, які сприяють підвищенню обізнаності громадян щодо проблем торгівлі людьми та шляхів її запобігання (Ковальчук А. П., 2021).

МОМ та ОБСЄ надають фінансування для створення кризових центрів, надання медичної та психологічної допомоги потерпілим від торгівлі людьми, а також підтримують розвиток програми реабілітації та ресоціалізації постраждалих. Завдяки цим зусиллям в Україні створено умови для більш гострого реагування на ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми, що включає

надання допомоги особами, що постраждали від торгівлі людьми і запобігання подальшим злочинам.

Профілактична робота має довгостроковий ефект, оскільки вона спрямована не лише на зменшення кількості постраждалих, але й на усунення першопричин торгівлі людьми. Вона сприяє:

- зниженню попиту на нелегальну експлуатацію;
- формуванню правової культури в суспільстві;
- підвищенню рівня соціальної відповідальності серед роботодавців;
- зміцненню системи правової та соціальної допомоги (Лаврова О.В., 2017).

В умовах війни в Україні профілактична робота набуває ще більшої ваги, оскільки саме вона дозволила вразливим групам уникати ризиків, пов'язаних з переміщенням та економічною нестабільністю.

Отже у даному розділі проаналізовано зміст поняття «торгівля людьми», його основні форми, масштаби та фактори, що зумовлюють зростання вразливості населення до експлуатації в умовах війни. Показано, що збройний конфлікт в Україні значно ускладнив соціально-економічну ситуацію, посилив чинники ризику та створив нові умови для дій злочинних груп. Особливо вразливими до торгівлі людьми є жінки, діти, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, особи без супроводу та військові. З'ясовано, що соціально-психологічна вразливість тісно пов'язана з бідністю, безробіттям, стресом, травматичним досвідом та браком соціальної підтримки, а також із низьким рівнем обізнаності щодо методів вербування.

Загалом, результати аналізу підтверджують, що ефективна профілактична діяльність у сфері протидії торгівлі людьми в умовах війни потребує міжвідомчої взаємодії, системного підходу до захисту вразливих груп та посилення інформаційної роботи з населенням. Отримані висновки становлять теоретичну основу для подальшого вивчення практик профілактики в умовах кризових ситуацій.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Час та етапи проведення дослідження

Проблема торгівлі людьми потребує особливої уваги в умовах збройного конфлікту в Україні, оскільки війна значно посилює ризики експлуатації вразливих категорій населення.

Мета дослідження – визначити особливості профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні під час війни, оцінити ефективність існуючих заходів та розробити рекомендації щодо їх удосконалення.

Завдання практичного дослідження:

1. Провести контент-аналіз медійних матеріалів для оцінки висвітлення проблеми в інформаційному просторі.
2. Проаналізувати діяльність державних та недержавних організацій у сфері профілактики торгівлі людьми.
3. Описати методи та підходи, використані для дослідження динаміки торгівлі людьми в Україні під час війни.

Проблемне питання дослідження. Як змінилася ситуація з торгівлею людьми в Україні під час війни, які виклики постають перед профілактичною роботою, та які заходи необхідні для ефективного запобігання цьому явищу?

Дослідження особливостей профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні під час війни базувалося на контент-аналізі.

Місцем проведення дослідження є інтернет-простір ЗМІ та громадських організацій в Україні

Дослідження тривало в 3 етапи.

Підготовчий етап дослідження передбачав ґрунтовну роботу з визначення мети, завдань та методів, а також аналізу наукових джерел і нормативно-правової бази, що передбачає вивчення міжнародних та національних документів щодо протидії торгівлі людьми. До міжнародних актів варто віднести Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності

та її Палермський протокол (United Nations, 2000), документи ОБСЄ, ЄС та Міжнародної організації з міграції.

В українському контексті важливою складовою є дослідити Закони України, Постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства соціальної політики та інших органів, а також оновлені законодавчі ініціативи, ухвалені в період війни, що дозволило оцінити, наскільки нормативно-правове забезпечення відповідає сучасним викликам і чи є прогалини, які потребують удосконалення.

Здійснено аналіз наукових джерел, що включав вивчення літератури, звіти міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, МОМ, ЄС) та наукових публікацій українських і зарубіжних дослідників, що дало можливість визначити актуальні тенденції у сфері протидії торгівлі людьми, оцінити ефективність різних профілактичних заходів і виявити проблемні аспекти, які потребують додаткового дослідження. Робота над дослідженням почалась ще у 2023 році під час написання бакалаврського дослідження на дотичну тему.

Основний етап дослідження включав контент-аналіз медійних матеріалів. Цей етап є ключовим, оскільки дозволив отримати дані щодо актуального стану профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні під час війни та оцінити ефективність застосованих заходів. Було проведено детальний аналіз публікацій у ЗМІ, соціальних мережах, а також звітів громадських організацій щодо проблеми торгівлі людьми в умовах війни. Активна фаза даного етапу дослідження тривала з жовтня 2024 року до березня 2025 року.

Підсумковий етап дослідження, який тривав з березня по квітень 2025 року, був спрямований на систематизацію отриманих даних, формулювання висновків та рекомендацій, а також поширення результатів серед зацікавлених сторін. Цей етап є завершальним, оскільки дозволив інтегрувати всі зібрані матеріали, підготувати практичні пропозиції та презентувати дослідження для подальшого використання в розробці політики та профілактичних заходів.

2.2 Методи та інструменти дослідження

Дослідження особливостей профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні під час війни передбачає використання комплексного підходу, що поєднує якісні та кількісні методи збору й аналізу інформації. Вибір методів обумовлений необхідністю отримання об'єктивних даних щодо законодавчого регулювання, рівня обізнаності населення, ефективності профілактичних заходів та існуючих викликів у цій сфері.

Методи дослідження:

1. Аналіз нормативно-правових документів, було вивчено міжнародні конвенції, резолюції ООН, ОБСЄ, ЄС щодо протидії торгівлі людьми, здійснено аналіз законодавства України, зокрема змін, ухвалених у воєнний період (закони, постанови, стратегії, накази), акцентовано увагу на дослідженні національних планів дій та державних програм із протидії торгівлі людьми.

2. Аналіз наукових джерел. Здійснено огляд наукових статей, монографій, досліджень у сфері протидії торгівлі людьми. Вивчення звітів міжнародних і національних організацій (ООН, Міжнародної організації з міграції, ОБСЄ, Міністерства соціальної політики України тощо). Аналіз існуючих досліджень щодо впливу війни на ризики торгівлі людьми.

3. Контент-аналіз медійних матеріалів. Проведено аналіз публікацій у ЗМІ щодо випадків торгівлі людьми в Україні в умовах війни. Дослідження інформаційних кампаній, їхнього охоплення та результативності. Оцінка ролі соціальних мереж у профілактичній роботі.

Методи обробки та аналізу даних.

1. Статистичний аналіз. Узагальнення результатів контент-аналізу, побудова графіків і діаграм для візуалізації отриманих даних. Для даної процедури було використано програмне забезпечення Maxqda, NVivo та Atlas.ti

2. Аналіз отриманих результатів контент-аналізу, виявлення основних тенденцій та проблемних аспектів профілактичної роботи, формулювання висновків та розробка рекомендацій.

Застосування комплексу теоретичних та практичних методів дослідження дозволило достатньо повно розглянути проблему торгівлі людьми в Україні в умовах війни, оцінити ефективність профілактичних заходів та виробити рекомендації для покращення роботи державних і громадських організацій у цій сфері.

2.3 Вибірка та критерії її формування

У рамках дослідження проблеми торгівлі людьми в умовах війни в Україні важливим аспектом є формування вибірки, яка дозволить отримати достовірні та репрезентативні дані.

Контент-аналіз у межах даного дослідження використано для вивчення змісту нормативно-правових актів, інформаційних кампаній, публікацій у засобах масової інформації та матеріалів неурядових організацій, спрямованих на профілактику торгівлі людьми в Україні в умовах воєнного стану.

Метою контент-аналізу є визначення основних підходів, тем, форм і методів профілактичної роботи, що використовуються в Україні під час війни, а також виявлення тенденцій і прогалин у цьому напрямі.

Об'єкти, які складають вибірку:

- Законодавчі та нормативно-правові акти України, які регулюють діяльність у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема:
 - Закон України «Про протидію торгівлі людьми»
 - Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2022 № 121 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми».
 - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми».
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми».
- Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 № 29 «Про визначення Міністерства соціальної політики України національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми».
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки»);
- Матеріали офіційних сайтів державних органів: Міністерства соціальної політики, Національної поліції, Державної міграційної служби, зокрема:
 - Щорічний звіт про стан реалізації заходів у сфері протидії торгівлі людьми;
 - Проєкт «Шкільні презентації» патрульної поліції, який включає модулі з попередження торгівлі людьми та кіднепінгу;
 - Публікація Державної міграційної служби України до Дня протидії торгівлі людьми з переліком вразливих груп та контактами гарячих ліній для постраждалих);
- Публікації міжнародних і українських неурядових організацій, таких як: Міжнародна організація з міграції, громадська організація «La Strada-Україна», міжнародний благодійний фонд «Карітас України», зокрема:
 - Інформаційна кампанія Міжнародної організації з міграції «Тобою скористалися»;
 - Тренінговий центр, що проводить навчально-методичні заходи з протидії торгівлі людьми та профілактики залучення дітей до експлуатації громадської організації «La Strada-Україна»;

- Проєкти з посилення мережі консультаційних центрів для постраждалих від торгівлі людьми та комплексної допомоги вразливим групам від міжнародного благодійного фонду «Карітас України»
- медійні матеріали, статті, відео, інформаційні кампанії, соціальна реклама, опубліковані в період з 24 лютого 2022 року по теперішній час, як-от:
 - Соціальна реклама «Зупини торгівлю людьми»
 - Інформаційна кампанія «ПРИДИВИСЬ»

Перелік організацій, матеріали яких аналізувалися, подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 Узагальнений перелік організацій –об’єктів контент-аналізу

Назва організації	Посилання
United Nations Office on Drugs and Crime	https://www.unodc.org/
International organization for migration	https://www.iom.int/
Громадська організація «La Strada-Україна»	https://la-strada.org.ua/
Міжнародний благодійний фонд «Карітас України»	https://caritas.ua/
Organization for Security and Co-operation in Europe	https://www.osce.org/
United Nations High Commissioner for Refugees	https://www.unhcr.org/ua/

Критерії формування вибірки:

- Основні теми публікацій: профілактика, інформування про ризики, способи вербування, канали допомоги;
- Цільова аудиторія: внутрішньо переміщені особи, жінки, діти, військові, особи, які втратили житло чи роботу;
- використані форми і методи: тренінги, соціальні ролики, онлайн-платформи, мобільні додатки, буклети, публічні заходи;

- частота згадок ключових слів («торгівля людьми», «експлуатація», «ризик під час війни», «профілактика», тощо);
- виявлені прогалини або слабкі сторони (відсутність фокусованої інформації для певних груп, недостатня кількість ресурсів у регіонах з підвищеним ризиком тощо).

2.4 Концептуалізація та операціоналізація понять

У дослідженні було визначено ключові поняття, щоб забезпечити їх коректне застосування та вимірювання змінних, що вивчаються. Концептуалізація передбачає визначення змісту понять, а операціоналізація – їх переведення у вимірювані показники та критерії оцінки.

Торгівля людьми – це вербування, перевезення, передача, приховування або отримання людей шляхом погрози, застосування сили, примусу, обману або зловживання вразливим станом з метою експлуатації (Протокол ООН про запобігання торгівлі людьми, 2000 р.).

Експлуатація – це використання людини з метою отримання вигоди всупереч її волі, правам та гідності. У контексті торгівлі людьми експлуатація є основною метою злочинної діяльності.

Профілактична робота – це система заходів, спрямованих на запобігання торгівлі людьми через підвищення обізнаності населення, правовий захист, соціальну допомогу та контроль державних органів (міжнародний благодійний фонд «Карітас України», 2024).

Групи ризику – це категорії населення, які мають підвищений ризик стати постраждалими в торгівлі людьми через соціальну, економічну чи політичну вразливість (Тимошенко Ю. М., 2021).

Державна політика – це сукупність нормативно-правових актів, програм та заходів, спрямованих на попередження, виявлення та покарання за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також на реабілітацію постраждалих (Грицай О. І., 2021)

Операціоналізація передбачає визначення показників та критеріїв вимірювання кожного концепту, які представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 Операціоналізація ключових понять дослідження

Поняття	Показники	Методи збору даних
Торгівля людьми	Кількість зафіксованих випадків торгівлі людьми. Типи експлуатації Частота залучення груп ризику.	Аналіз офіційної статистики, контент-аналіз ЗМІ, аналіз частоти згадок за допомогою NVivo
Профілактична робота	Наявність інформаційних кампаній. Кількість проведених тренінгів і лекцій. Охоплення населення профілактичними заходами. Ефективність державних програм.	Аналіз звітів державних і міжнародних організацій за допомогою MAXQDA
Групи ризику	Частка ВПО серед жертв торгівлі людьми. Відсоток жінок і дітей серед постраждалих. Кількість осіб, які виїхали за кордон та постраждали від експлуатації.	Аналіз баз даних центрів допомоги, аналіз частоти згадок за допомогою NVivo
Державна політика	Число ухвалених законодавчих актів. Рівень фінансування програм протидії торгівлі людьми. Кількість розслідуваних справ за фактами торгівлі людьми.	Аналіз законодавства, інтерв'ю з посадовцями опубліковані у ЗМІ, контент-аналіз офіційних документів за допомогою MAXQDA

Отже, чітке визначення понять та їх операціоналізація дозволили створити ефективну методологію дослідження, що сприяло отриманню об'єктивних та надійних результатів щодо профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні в умовах війни.

2.5 Етичні аспекти та обмеження дослідження

Дослідження профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми в Україні під час війни стосується вразливих соціальних груп, а також складних правових і безпекових питань, що вимагає ретельного дотримання етичних норм. Важливими принципами для подібного дослідження є конфіденційність і об'єктивність отриманих даних, таким чином використовувались лише статистичні дані, отримані з відкритих джерел, у яких інформація збиралася та оброблялася відповідними організаціями в узагальненому вигляді без розкриття особистих даних респондентів. (United Nations, 2000).

Одним із ключових обмежень даного дослідження стала неможливість проведення опитування осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Першопочатково планувалося залучити до дослідження цю категорію респондентів для глибшого вивчення їхнього досвіду та оцінки ефективності профілактичних заходів. Однак через етичні, правові та практичні труднощі, зокрема конфіденційність, складність доступу до цільової групи та високий рівень вразливості таких осіб, реалізація цього наміру виявилася малореалізованою в даних умовах. У зв'язку з цим методологія дослідження була зосереджена на проведенні контент-аналізу (використовувалось програмне забезпечення NVivo для аналізу кількості згадок ключового терміну, MAXQDA для аналізу джерел з класифікацією за типом і походженням і Atlas.ti для наглядної візуалізації отриманих даних) публічних матеріалів державних органів, міжнародних організацій та громадських ініціатив, що дозволило дослідити тенденції, ризики та форми профілактичної діяльності в умовах війни.

Ще один етичний виклик – це робота з правоохоронними органами та державними установами, які можуть мати власні інтереси та політичну заангажованість. Варто дотримуватися нейтральної та незалежної позиції, не маніпулювати даними та уникати використання результатів дослідження для політичних чи пропагандистських цілей. Окрему увагу було приділено етичним аспектам використання вторинних даних, зокрема статистичних звітів державних установ, міжнародних організацій та громадських ініціатив. Важливим аспектом стала перевірка достовірності джерел, уникнення викривлення інформації та неупередженого аналізувати дані.

Щодо обмежень дослідження, головною проблемою є труднощі у зборі достовірної інформації через закритість теми та страх постраждалих перед розголошенням. Багато жертв торгівлі людьми можуть не звертатися за допомогою через недовіру до державних органів або побоювання репресій. Це ускладнює доступ отримання повної картини проблеми. (Маринова І. В., 2021).

Культурні та соціальні фактори є важливими аспектами, які безпосередньо впливають на готовність людей обговорювати чутливі теми, зокрема проблему торгівлі людьми. В Україні, як і в багатьох інших країнах, питання торгівлі людьми часто є табуйованим і стигматизованим, що може ускладнювати відкриту дискусію і, відповідно, ефективну профілактичну роботу в цій сфері.

Одним з основних культурних факторів, що впливає на готовність до відкритої розмови про торгівлю людьми, є ставлення суспільства до таких явищ, як насильство, експлуатація чи використання у торгівлі людьми. В багатьох випадках, особливо в традиційних або консервативних регіонах, ця тема вважається дуже делікатною і навіть стигматизуючою. Багато людей можуть соромитися говорити про пережитий досвід насильства чи експлуатації, побоюючись осуду з боку оточення. В результаті постраждалі особи часто не звертаються за допомогою, не повідомляють про свій стан або взагалі намагаються приховати те, що сталося з ними, через страх перед соціальною ізоляцією та дискримінацією. Це призводить до формування замкнених

спільнот, де про проблему не говорять відкрито і навіть на офіційному рівні існують труднощі з отриманням достовірної інформації про кількість постраждалих.

Отже, етичні аспекти та обмеження дослідження відіграють критичну роль у забезпеченні його достовірності та безпеки. Саме тому нами було обрано метод контент-аналізу для дослідження, оскільки він надає більш широку картину точних даних. Дотримання принципів конфіденційності, добровільності та неупередженості є необхідними умовами для отримання об'єктивних результатів, які сприятимуть покращенню профілактичної роботи у сфері протидії торгівлі людьми в Україні під час війни.

РОЗДІЛ 3 ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1 Оцінка ефективності державної політики та програми профілактики

З початком повномасштабної війни в Україні значно зросли ризики потрапляння громадян у ситуації, пов'язані з торгівлею людьми. Ця загроза стала особливо актуальною внаслідок масового внутрішнього та зовнішнього переміщення населення, втрати засобів до існування великою кількістю людей, загального соціального напруження, руйнування інфраструктури та дестабілізації роботи багатьох державних і правоохоронних структур. У таких умовах громадяни опиняються у вразливому становищі, що створює ідеальне підґрунтя для дій зловмисників, які займаються торгівлею людьми. Саме тому оцінка ефективності державної політики у сфері протидії цьому явищу набуває критичного значення для забезпечення захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану (ІОМ, 2023).

Україна володіє достатньо сформованою нормативно-правовою базою у сфері протидії торгівлі людьми. Основоположним документом у цій сфері є Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 2011 року, який визначає комплексну систему заходів, спрямованих на запобігання цьому явищу, надання допомоги та захисту постраждалим, а також притягнення винних до відповідальності. Цей закон є рамковим і закріплює основні терміни, механізми взаємодії між різними суб'єктами, а також права осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Окрім цього, в Україні реалізується оновлений Національний план дій з прав людини (редакція 2023 року), в якому передбачені спеціальні заходи, адаптовані до умов воєнного часу, зокрема щодо підвищення обізнаності населення про ризики торгівлі людьми, особливо серед внутрішньо переміщених осіб, жінок, дітей та осіб, які перебувають у зоні активних бойових дій або втратили роботу.

На основі аналізу Закону України «Про протидію торгівлі людьми» (від 20 вересня 2011 року № 3739-VI) визначено основні теми профілактики:

- Передбачає інформування населення про ризики потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, зокрема через засоби масової інформації та освітні програми (ст. 7);
- Визначає форми експлуатації (трудова, сексуальна, примусове жебрацтво тощо) та канали вербування (через шахрайство, використання вразливого стану, погрози, насильство);
- Окрему увагу приділяє наданню допомоги постраждалим через уповноважені установи (ст. 13).

Цільова аудиторія:

- Закон не деталізує цільову аудиторію, однак у преамбулі йдеться про осіб, які можуть опинитися у вразливому становищі, що в умовах війни охоплює ВПО, жінок, дітей, осіб без роботи або житла;
- Немає виокремлення військовослужбовців як окремої вразливої групи.

Використані форми і методи. Закон покладає відповідальність за проведення просвітницьких заходів на органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Конкретні методи (онлайн-платформи, мобільні додатки) не прописані, що може свідчити про потребу в оновленні під сучасні умови.

Частота згадок ключових слів: «торгівля людьми» – понад 50 разів, «експлуатація» – 8 разів, «ризик» – відсутнє, «профілактика» – 1 раз, «вразливий стан» – кілька разів, є ключовим поняттям.

Виявлені прогалини або слабкі сторони:

- Закон не враховує нових викликів, спричинених війною, зокрема масштабне переміщення населення, втрату документів, зростання ризиків онлайн-вербування;
- Відсутність чітких механізмів інформування в умовах обмеженого доступу до ресурсів (відсутність інтернету, знеструмлення);

- Не передбачено цільових програм для чоловіків призовного віку, які стають жертвами трудової експлуатації за кордоном.

Контент-аналіз Постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» дав можливість виявити основні теми профілактики:

- містить механізм виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та алгоритм надання їм допомоги;
- інформування визначається як обов'язковий етап роботи з потенційними жертвами.

Цільова аудиторія. Зазначені особи, які звертаються по допомогу або ідентифіковані як постраждалі. Не деталізовано окремі групи, зокрема ВПО чи діти.

Використані форми і методи. Зазначається потреба в міжвідомчій взаємодії та інформуванні, проте відсутні конкретні сучасні інструменти – цифрові кампанії, мобільні додатки тощо.

Виявлені прогалини або слабкі сторони. Документ більше орієнтований на допомогу після виявлення постраждалих, ніж на профілактику. Не враховує змін у соціальних умовах внаслідок війни, що створює розрив між нормативною базою і практикою.

Попри наявність чіткої нормативної бази у сфері протидії торгівлі людьми, профілактична робота потребує модернізації з урахуванням умов війни, розширення цільової аудиторії та використання новітніх інформаційних технологій. Також актуальним є оновлення законодавства із урахуванням нових ризиків, зокрема цифрової експлуатації, вербування через соцмережі та підвищеної вразливості ВПО та жінок із дітьми.

В результаті аналізу діяльності Міністерства соціальної політики України було виділено основні теми профілактики:

- регулярно публікуються новини про інформаційні кампанії, проекти міжнародної допомоги (наприклад, з IOM, OSCE), спрямовані на інформування населення про торгівлю людьми;
- підкреслюються теми ризиків вербування під виглядом працевлаштування за кордоном, особливо в умовах війни;
- зазначаються гарячі лінії та ресурси підтримки постраждалих.

Цільова аудиторія. Основна увага приділена внутрішньо переміщеним особам, жінкам з дітьми, особам, які втратили роботу. Частково фокус – на молоді, проте інформація для військових чи чоловіків як вразливої групи – майже відсутня.

Форми і методи:

- соціальні відеоролики, розміщені на YouTube-каналі міністерства;
- інфографіки, пам’ятки, буклети у PDF-форматі;
- онлайн-консультації, посилання на чат-боти та платформи допомоги.

Було виокремлено й прогалини, зокрема

- відсутність окремих сторінок або розділів з інформацією, адаптованою для дітей або людей з інвалідністю;
- сайт не має зручної інтерактивної навігації до матеріалів з цієї теми – вони розпорошені по новинних публікаціях.

На основі проаналізованих контент-матеріалів було створено графіки, які базуються на відкритих звітах МОМ, громадської організації «Ла Страда-Україна», Урядового порталу, Національної поліції України, ЗМІ та даних з 2022–2024 років. Зокрема, частота згадок ключових термінів у публікаціях на сайтах держорганів (2022–2024) наведена на рисунку 3.1. Рисунок відображає результати контент-аналізу частоти згадок ключових понять, пов’язаних із протидією торгівлі людьми, в онлайн-публікаціях державних органів України у період 2022–2024 років.

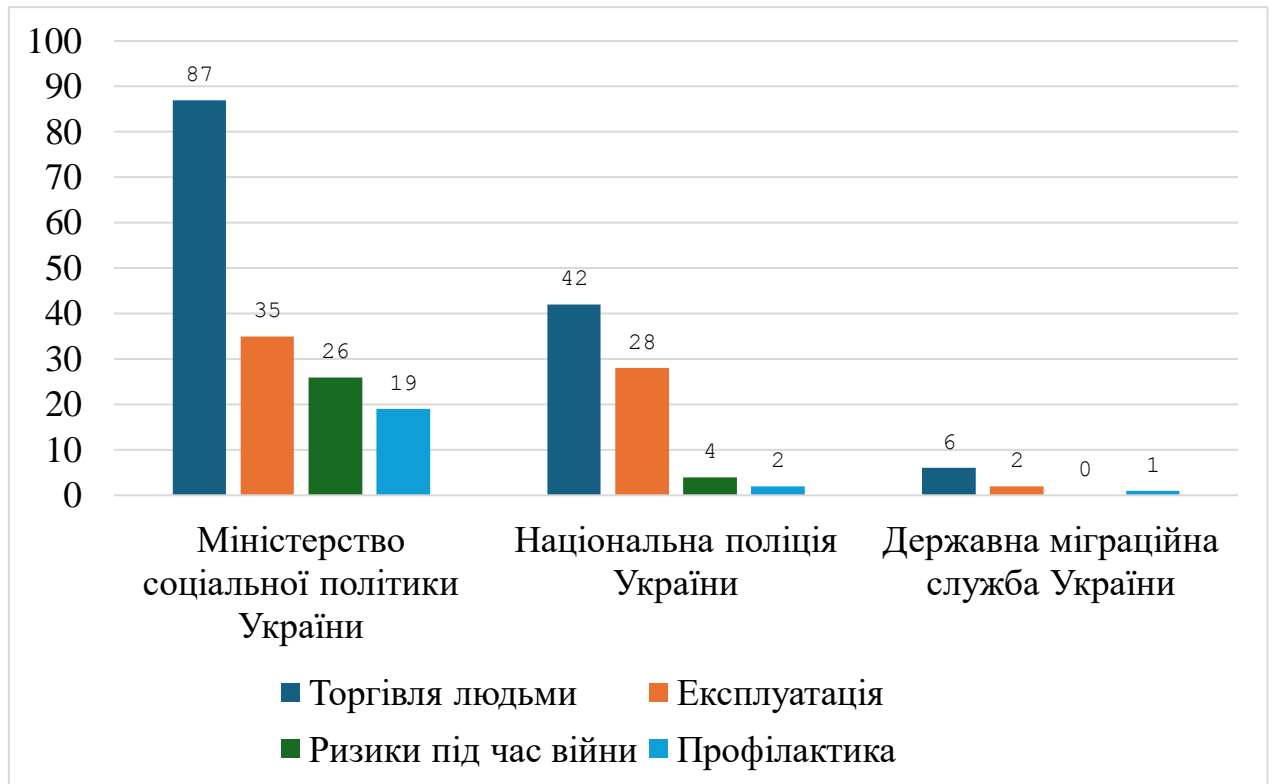

Рисунок 3.1 Результати контент-аналізу частоти згадок ключових понять щодо протидії торгівлі людьми в онлайн-публікаціях державних органів (2022–2024)

Дані свідчать про високу активність Міністерства соціальної політики України, яке найчастіше використовує поняття «торгівля людьми» (87 згадок), а також активно порушує теми експлуатації, ризиків під час війни та профілактики. Національна поліція України також демонструє помітну інформаційну присутність у цій сфері, хоча з меншою кількістю згадок, тоді як Державна міграційна служба України характеризується значно нижчим рівнем уваги до означених категорій. Така динаміка вказує на нерівномірність інформаційно-просвітницької роботи серед державних органів, що потенційно впливає на рівень поінформованості населення щодо загроз торгівлі людьми.

На основі аналізу інформаційних кампаній на офіційних сайтах, соцмережах та проєктах міжнародних організацій було визначено цільові аудиторії, на які спрямовані профілактичні кампанії (кількість згадок у матеріалах) (рис.3.2.)

Рисунок 3.2 Результати аналізу цільових аудиторій, на які спрямовані профілактичні кампанії щодо протидії торгівлі людьми (кількість згадок у матеріалах)

Рисунок демонструє результати аналізу цільових аудиторій, на які спрямовані профілактичні кампанії з протидії торгівлі людьми, на основі кількості згадок у публікаціях за період 2022–2024 років. Найчастіше згадуються внутрішньо переміщені особи – 73 рази, що свідчить про визнання їх однією з найбільш уразливих груп у контексті ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Значна увага також приділяється жінкам (65 згадок), дітям і підліткам (52) та особам, які втратили житло (38). Натомість військові, ветерани та особи з інвалідністю отримують значно менше уваги в інформаційних матеріалах – лише 15 та 6 згадок відповідно. Такий розподіл свідчить про пріоритетність окремих груп у профілактичній роботі, а також вказує на потенційні прогалини в охопленні менш видимих, але не менш уразливих категорій населення.

Наступним етапом було дослідження форм профілактичної роботи з протидії торгівлею людьми в Україні під час війни на основі аналізу 115 кейсів (кампаній, проєктів, публікацій). Одержані результати представлено на рисунку 3.3.

Рисунок 3.3 Результати аналізу форм профілактичної активності щодо протидії торгівлею людьми в Україні під час війни

Рисунок ілюструє результати аналізу форм профілактичної активності у сфері протидії торгівлі людьми. Найпоширенішим форматом є соціальні ролики (28%), що свідчить про орієнтацію на візуальний контент і широке охоплення аудиторії. На другому місці – буклети (22%), які залишаються традиційним інструментом інформування. Водночас значну частку займають тренінги та семінари (18%), що вказує на активне використання інтерактивних методів просвіти. Онлайн-платформи становлять 14%, публічні заходи – 12%, а мобільні застосунки – лише 6%. Така структура демонструє, що попри зростання цифрових технологій, перевага все ще надається класичним та аудіовізуальним форматам, тоді як інноваційні мобільні інструменти залишаються малопоширеними. Це вказує на потенціал для подальшого розвитку цифрових форм профілактики.

Заключним етапом дослідження було співвідношення виявлених прогалин за типами на основі кількості згадок у звітах і дослідженнях (див. рис.3.4)

Рисунок 3.4 Виявлені прогалини у профілактичній роботі за типами

На діаграмі відображені типи прогалин, виявлених у профілактичній роботі щодо протидії торгівлі людьми. Найбільш поширеною є відсутність доступної інформації для людей з інвалідністю (14 згадок), що свідчить про нехтування потребами однієї з найуразливіших категорій населення. На другому місці – нестача ресурсів у прифронтових регіонах (12), що вказує на структурну нерівність у доступі до профілактичних заходів. Також фіксується недостатня адресність для військових (10) і відсутність системного підходу в роботі громад (9), що знижує ефективність локального реагування. Найменше згадується недоступність матеріалів іншими мовами (7), хоча ця проблема також ускладнює інформування національних меншин, осіб з тимчасовим захистом чи іноземних громадян. Загалом, діаграма демонструє, що незважаючи на загальну активізацію профілактичної роботи, вона залишається фрагментарною й недостатньо інклюзивною.

Повертаючись до проблемного питання нашого дослідження, можемо констатувати, що під час війни ситуація з торгівлею людьми в Україні зазнала значних змін через численні соціальні, економічні та політичні трансформації, пов'язані з бойовими діями, переміщенням осіб і порушенням соціальної стабільності. Внаслідок війни з'явилися нові виклики для профілактичної роботи, зокрема для боротьби з торгівлею людьми. Розглянемо основні зміни ситуації, а також виклики, що постають перед профілактикою та необхідні заходи для протидії цьому явищу.

Війна в Україні призвела до масового переміщення людей як всередині країни, так і за її межами. Люди, що шукають притулку, стають вразливими до різноманітних форм експлуатації, включаючи трудову, сексуальну та інші форми торгівлі людьми. Ті, хто виїжджає з тимчасово окупованих територій або прифронтових зон, часто стикаються з високим рівнем ризику через відсутність житла, роботи, медичних послуг і юридичної підтримки.

У період війни виникають нові можливості для шахрайства з боку нелегальних агентів по працевлаштуванню. Люди, які шукають роботу в інших країнах, особливо жінки та діти, стають мішенями для торгівців людьми, що обіцяють роботу за кордоном, але в результаті надають їм умови, що ведуть до експлуатації.

Війна супроводжується руйнуванням інфраструктури, підвищенням рівня безробіття, зниженням соціальних гарантій і матеріальних благ для багатьох сімей. Це підвищує ризик експлуатації людей, оскільки зростає залежність від «швидких грошей» і нелегальних трудових договорів. Особливо це стосується жінок, дітей та інших вразливих категорій громадян.

Під час війни люди часто не мають можливості звертатися за допомогою до правоохоронних органів або соціальних служб через відсутність документів або можливості залишити місце перебування. Це робить їх ще більш уразливими до експлуатації.

Під час війни державні органи та громадські організації часто працюють в умовах обмежених ресурсів і складної комунікації, що створює прогалини у

забезпеченні безпеки для людей, що переміщуються. Профілактика торгівлі людьми потребує скоординованих дій між урядом, міжнародними організаціями, громадськими об'єднаннями, медіа та іншими інституціями.

В умовах війни часто зростає ризик поширення дезінформації, зокрема стосовно можливостей працевлаштування за кордоном або «швидких заробітків», що часто стає приводом для шахрайства. Люди можуть отримувати фальшиві обіцянки роботи чи допомоги через інтернет, що підвищує ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, а також складнощі з доступом до фізичних центрів допомоги, змушують переглянути стратегії надання допомоги. Зокрема, важливо розвивати онлайн-ресурси, чат-боти, гарячі лінії, що дозволяють оперативно надавати допомогу або консультації.

Війна часто призводить до значного підвищення вразливості жінок та дітей, які стають основними жертвами торгівців людьми, оскільки вони мають обмежений доступ до ресурсів та підтримки. Особливо високий ризик існує серед осіб, які шукають прихисток або роботу за кордоном.

Потрібно активізувати інформаційні кампанії, спрямовані на навчання громадян щодо ризиків торгівлі людьми, безпечних способів перетину кордону та пошуку роботи. Це особливо важливо для ВПО, жінок, дітей та осіб, які планують міграцію. Такі кампанії повинні використовувати як традиційні медіа, так і новітні цифрові платформи, що дозволяють оперативно досягати широких аудиторій.

Громадські організації потребують додаткового фінансування для забезпечення постраждалих юридичними, психологічними та соціальними послугами. Також важливо продовжувати співпрацю з міжнародними організаціями для надання підтримки Україні та її громадянам.

В умовах обмеженої мобільності та складного доступу до фізичних центрів допомоги особливо важливо забезпечити доступ до гарячих ліній, чат-

ботів та онлайн-ресурсів, де люди можуть отримати анонімну допомогу, поради або консультації щодо безпеки та захисту своїх прав.

Для боротьби з торгівлею людьми в умовах війни необхідно створити єдину платформу для співпраці між усіма зацікавленими сторонами, що дозволило швидко реагувати на нові виклики та забезпечувати захист для постраждалих осіб. Потрібно створювати та підтримувати спеціалізовані програми для жертв торгівлі людьми, зокрема для осіб, що постраждали під час війни, забезпечуючи їм доступ до медичних, юридичних та психологічних послуг. Також важливо розвивати програми для реабілітації та соціальної адаптації.

Торгівля людьми в Україні під час війни набула нових форм та масштабів через масове переміщення осіб, економічні труднощі та руйнацію інфраструктури. Для запобігання цьому явищу необхідно продовжувати вдосконалювати координацію між органами влади, громадськими організаціями, медіа та міжнародними партнерами, а також розвивати новітні технології для інформування та надання допомоги. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити ефективний захист для вразливих категорій громадян і запобігти торгівлі людьми в умовах війни та повоєнного відновлення.

Важливу роль в профілактичній роботі відіграє постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» (з подальшими змінами), яка встановлює чіткий механізм надання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Цей документ визначає порядок взаємодії між органами державної влади, надавачами соціальних послуг, правоохоронцями та іншими суб'єктами. Наявність такого порядку дозволила уніфікувати процеси виявлення, встановлення статусу, а також подальшої реабілітації осіб, які постраждали від експлуатації. Варто зазначити, що Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна організація з міграції, ОБСЄ та Європейський Союз, що сприяє

наближенню вітчизняного законодавства до кращих європейських практик (Власенко Н. М., 2018).

У цілому, оцінка правової бази України в цій сфері дає змогу стверджувати, що законодавство є достатньо прогресивним, структурованим і відповідає міжнародним стандартам. Однак, враховуючи нові виклики, пов'язані з війною, значна частина норм потребує оперативного оновлення та адаптації до реалій часу. Зокрема, постає необхідність розширення цільової аудиторії програм профілактики, посилення фокусу на вразливих групах населення та розвитку нових форм інформування населення про потенційні загрози експлуатації. Також важливо удосконалити механізми моніторингу виконання державних програм та забезпечити регіональне покриття відповідних заходів, особливо у зонах з підвищеним ризиком.

Інституційна реалізація державної політики у сфері профілактики торгівлі людьми в Україні під час війни спирається на діяльність низки ключових суб'єктів, які взаємодіють між собою в межах міжвідомчої координації, розробки заходів профілактики, виявлення фактів злочинів та забезпечення підтримки постраждалим. Центральну роль у цьому процесі відіграє Міністерство соціальної політики України, яке виступає координатором міжвідомчих дій, відповідає за формування державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, здійснює нормативно-правове регулювання та розробку стратегічних документів. У воєнний період саме це міністерство ініціює інформаційні кампанії, співпрацює з міжнародними партнерами, поширює освітні та інформаційні матеріали для вразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, жінок, дітей, осіб, які втратили роботу чи житло.

Іншим важливим інституційним гравцем є Національна поліція України, яка виконує функції оперативного виявлення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, веде кримінальні провадження, організовує спеціалізовані підрозділи (зокрема управління боротьби з злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми), а також проводить профілактичну роботу серед населення. У співпраці з іншими органами поліція бере участь у виявленні ризикованих ситуацій, зокрема під

час перетину кордону, в евакуаційних центрах, у пунктах тимчасового розміщення (Маринова І. В., 2021)..

Державна міграційна служба України забезпечує контроль за переміщенням осіб, як усередині країни, так і за її межами, що набуло особливого значення в умовах війни. Цей орган співпрацює з прикордонною службою, моніторить ризики нелегальної міграції, виявляє підозрілі ситуації, які можуть свідчити про потенційну експлуатацію, та забезпечує первинну ідентифікацію осіб, що можуть бути втягнуті в торгівлю людьми. Також ДМС бере участь у поширенні інформаційних матеріалів для громадян, які планують виїзд за кордон.

Суттєву роль у реалізації профілактичної політики виконують Центри соціальних служб, які надають допомогу особам, що опинилися в складних життєвих обставинах. У кожному регіоні діють регіональні координатори з протидії торгівлі людьми, які виконують завдання з інформування, виявлення постраждалих, спрямування до відповідних служб та організацій, а також моніторингу місцевої ситуації. Вони є ключовою ланкою між центральними органами влади та реальними потребами громадян у громадах, однак їхня діяльність нерідко ускладнена нестачею ресурсів, особливо в прифронтових та тимчасово окупованих територіях (ІОМ, 2023)

У відповідь на виклики воєнного часу державні структури частково адаптували свою роботу. Було запущено низку інформаційних кампаній, орієнтованих на внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які перебувають у зоні підвищеного ризику. Також розроблено пам'ятки для громадян, які виїжджають за кордон, де зазначені поради щодо безпечного працевлаштування, контакти посольств, механізми звернення у разі загроз. Крім того, запущено нові інструменти швидкого реагування – гарячі лінії, онлайн-консультації та чат-боти, такі як «Залишайся в безпеці» або платформи від міжнародних організацій. Ці засоби стали ефективними каналами комунікації, особливо для молоді та жінок.

Разом з тим, попри позитивні зрушення, оцінка ефективності інституційної реалізації профілактичної політики свідчить про наявність певних недоліків. Найбільш проблемним аспектом є фрагментарність реалізації заходів та нерівномірне охоплення регіонів, що особливо помітно у прифронтових, сільських та тимчасово окупованих територіях.

На основі контент-аналізу матеріалів Міністерства соціальної політики України, Національної поліції України, Міжнародної організації з міграції, громадської організації «Ла Страда-Україна» та засобів масової інформації (2022–2024) було визначено певні аспекти ефективності заходів профілактики (табл.3.1).

Таблиця 3.1 Оцінка ефективності заходів профілактики з протидії торгівлею людьми в Україні під час війни

Критерій	Оцінка ефективності	Коментар
Охоплення цільових груп	Середній	Найбільш охоплені – жінки та ВПО, менш охоплені – військові, особи з інвалідністю
Інформування про ризики	Високий	Кампанії у ЗМІ, Telegram-канали, пам'ятки
Інноваційні методи профілактики	Низький	Мобільні додатки або інші цифрові інструменти майже не використовуються
Доступ до допомоги	Середній	Наявні гарячі лінії, але не всі громадяни обізнані про них
Моніторинг і звітність	Обмежений	Відсутні регулярні публічні звіти щодо ефективності заходів

Виявлені проблеми та прогалини:

- відсутність адаптованої інформації для дітей, військових, осіб з інвалідністю;

- недостатня кількість фахівців на місцях, особливо у малих громадах і прифронтових зонах;
- відсутність інтегрованої бази даних щодо випадків торгівлі людьми в умовах війни;
- брак стратегії щодо цифрової безпеки для громадян, які переміщуються через онлайн-ресурси.

Не зважаючи на те, що Україна має чітку нормативно-правову базу та активну державну політику у сфері протидії торгівлі людьми, ефективність профілактичної роботи під час війни залишається обмеженою через складні гуманітарні умови, нерівномірний доступ до інформації та недостатнє використання сучасних інструментів інформування.

3.2 Роль громадських організацій та медіа у запобіганні торгівлі людьми

У контексті війни в Україні роль громадських організацій та медіа у запобіганні торгівлі людьми набула особливої ваги, оскільки саме ці суб'єкти нерідко першими реагують на нові виклики, забезпечують гнучкість, оперативність та глибоке проникнення інформації до вразливих груп населення. Їхня діяльність стала ключовим доповненням до зусиль держави, особливо в умовах, коли інституційні ресурси обмежені або недоступні через воєнні дії.

Громадські організації відіграють надзвичайно важливу роль у запобіганні торгівлі людьми в Україні, особливо в умовах воєнного стану, коли державні інституції не завжди мають змогу оперативно реагувати на загрози або охоплювати всі категорії вразливого населення. Такі організації, як громадська організація «La-Strada», міжнародний благодійний фонд «Карітас України», Право на захист, а також представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, стали ключовими виконавцями профілактичних, освітніх та допоміжних програм, які охоплюють тисячі громадян.

Одним із головних напрямів їхньої діяльності є інформаційно-просвітницька робота, спрямована на підвищення обізнаності населення щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Організації розробляють і поширюють спеціалізовані буклети, пам'ятки, брошури, відеоінструкції, адаптовані під потреби різних цільових груп. Наприклад, для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) створено інформаційні матеріали щодо безпечного пошуку роботи, оренди житла, перетину кордону; для жінок і дітей – поради з безпечної поведінки у кризових ситуаціях; для людей, які шукають роботу за кордоном – алгоритми перевірки роботодавців та зразки контрактів (Смирнова А. С., 2020).

Велике значення має проведення тренінгів і навчальних заходів. Громадські організації організовують курси для представників територіальних громад, освітян, соціальних працівників, а також співробітників правоохоронних органів, щоб підвищити їхню обізнаність у питаннях виявлення випадків торгівлі людьми, правильної комунікації з потенційними жертвами та надання першої психологічної допомоги. Навчальні модулі часто розробляються у співпраці з міжнародними партнерами, що забезпечує їх відповідність найкращим світовим практикам.

Крім профілактики, організації активно займаються безпосередньою допомогою потерпілим від торгівлі людьми. Це включає надання безкоштовних юридичних консультацій, допомогу у підготовці документів для отримання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, а також психологічну підтримку, яка часто є вкрай необхідною після пережитого досвіду експлуатації чи насильства. У багатьох випадках громадські організації забезпечують тимчасовий притулок, харчування, транспортну допомогу, а також підтримку у процесі реінтеграції у громаду – пошук роботи, медичного обслуговування, відновлення зв'язків з родиною.

Однією з найуспішніших сучасних ініціатив у цій сфері є впровадження інноваційних цифрових інструментів. Наприклад, платформа «Залишайся в безпеці», створена громадською організацією «La-Strada», надає користувачам

можливість анонімно звернутися по консультацію або перевірити інформацію щодо підозрілих пропозицій роботи. Також активно функціонують гарячі лінії, чат-боти у месенджерах, Telegram-канали з оновленою інформацією про ризики та механізми захисту. Ці інструменти особливо важливі під час масштабного переміщення населення, коли люди часто опиняються у незнайомому середовищі без достатніх знань про свої права чи шляхи захисту.

Загалом діяльність громадських організацій забезпечує високий рівень гнучкості та мобільності, дозволяє швидко реагувати на виклики та охоплювати ті верстви населення, які найчастіше залишаються поза полем зору державних програм. Їхня робота є прикладом результативного поєднання профілактики, просвіти та прямої підтримки, що в комплексі значно знижує ризики потрапляння українців у ситуації торгівлі людьми.

В умовах війни, коли переміщення населення стає масовим явищем, а доступ до традиційних фізичних центрів допомоги ускладнений, цифрові інструменти набувають особливої важливості у боротьбі з торгівлею людьми. Одним із таких інструментів є запуск та підтримка гарячих ліній, чат-ботів та онлайн-платформ, серед яких варто відзначити проект «Залишайся в безпеці», ініційований громадською організацією «La-Strada Україна». Ці інструменти надають можливість людям анонімно звертатися по допомогу, дізнаватися про потенційні ризики та методи захисту, а також отримувати поради щодо безпечного пересування, працевлаштування та інших важливих аспектів життя в умовах кризи (ІОМ, 2023).

Гарячі лінії та чат-боти особливо ефективні, оскільки дозволяють швидко та анонімно звернутися за допомогою або отримати необхідну інформацію. Вони працюють цілодобово, що важливо в умовах постійної невизначеності та тривоги. Люди, які опинилися в складних ситуаціях або шукають допомогу під час виїзду за кордон, можуть через такі канали оперативно отримати консультації, дізнатися, як не потрапити в ситуацію експлуатації, або отримати підтримку від спеціалістів. Наприклад, чат-боти на платформах Telegram або Viber не лише надають корисну інформацію, але й сприяють своєчасному

виявленню осіб, які потребують допомоги. Вони також можуть стати важливим інструментом для поширення інформації про шахрайство, несанкціоновані трудові угоди або потенційно небезпечні пропозиції працевлаштування.

Особливо в умовах війни ці онлайн-ресурси стають критично важливими. Вони дають можливість не лише отримувати консультації в будь-який час, але й дають доступ до інформації без фізичних обмежень, що є вирішальним для людей, які перебувають в районах активних бойових дій або не мають змоги досягнути до офіційних органів або громадських організацій. Зручність, доступність і конфіденційність таких інструментів забезпечують високий рівень довіри до них серед вразливих груп населення, таких як жінки, діти, внутрішньо переміщені особи та особи, що шукають роботу за кордоном.

Не менш важливою є медійна складова у запобіганні торгівлі людьми, яка забезпечує масове поширення інформації серед широких верств населення. Медіа-ресурси, зокрема, телебачення, соціальні мережі, новинні портали та YouTube-канали, є потужними каналами комунікації, через які доносяться ключові повідомлення та соціальні ролики. Ці матеріали є важливими інструментами просвітницької діяльності, оскільки вони дозволяють донести до широкої аудиторії інформацію про те, як не стати жертвою торгівлі людьми. Наприклад, соціальні ролики, історії постраждалих, інтерв'ю з експертами, що поширюються через телеканали, є дуже ефективними у приверненні уваги до цієї проблеми (Тимошенко Ю. М., 2021).

Кампанії, такі як #ПротиТоргівліЛюдьми, #ПрацюйБезпечно або серії відео, створені за участі таких медіа, як «Суспільне», «24 канал» та «Громадське», мають важливу роль у мобілізації громадянської свідомості. Вони охоплюють широкі аудиторії, включаючи людей, які можуть не мати доступу до іншої інформації або бути недостатньо обізнаними про свої права і можливості захисту. Такі кампанії мають конкретні меседжі, спрямовані на попередження людей про небезпеку експлуатації, інформування про безпечні методи пошуку роботи, а також надання рекомендацій щодо безпеки під час перетину кордону чи інших ризикованих ситуацій.

Медіа не лише інформують, а й активно формують громадську думку та мобілізують соціальні ініціативи, закликаючи громадян до обізнаності та самозахисту. Розповсюдження таких матеріалів через медіа, поєднане з онлайн-ресурсами, створює потужний інформаційний ланцюг, який результативно протидіє поширенню торгівлі людьми, інформуючи громадян про безпечні шляхи трудової міграції та заходи безпеки у випадку критичних ситуацій.

Отже, поєднання цифрових платформ, гарячих ліній і медійної підтримки дає змогу не лише своєчасно попереджати людей про небезпеку, але й надавати конкретну підтримку в реальному часі. Це дозволило впливати на зниження рівня торгівлі людьми, особливо в умовах активного переміщення населення та кризових ситуацій, з якими стикаються тисячі українців під час війни.

В умовах війни медіа набувають надзвичайної значущості не лише як інструменти інформаційного просвітництва, а й як важливі суб'єкти, що виконують контрольну функцію в системі боротьби з торгівлею людьми. Зокрема, вони активно висвітлюють випадки порушень законодавства, відсутність ефективної державної реакції на зростаючі загрози, а також факти корупції в системі захисту прав потерпілих від торгівлі людьми. Така діяльність підвищує прозорість процесів, забезпечуючи громадське знання та залучаючи увагу до проблем, що потребують негайного вирішення. Через журналістські розслідування та висвітлення проблем в ефірі телевізійних програм, на новинних платформах або в соціальних мережах, медіа можуть не лише підвищити рівень обізнаності, а й створити тиск на органи влади у випадках бездіяльності або затягування вирішення питань, що стосуються торгівлі людьми (Коваль О., 2023).

Медіа також здатні привертати увагу міжнародної спільноти до системних проблем, що стосуються захисту прав людини в Україні під час війни, отже сприяючи залученню міжнародних організацій до допомоги та моніторингу ситуації. У поєднанні з діяльністю громадських організацій та урядових структур, медіа можуть становити потужний інструмент тиску на всі рівні влади, сприяючи прийняттю необхідних законодавчих та практичних змін.

Проте, поряд з численними перевагами, медіа стикаються з кількома викликами, які знижують ефективність їхньої роботи. Одним з найбільших є обмеженість фінансування, що часто перешкоджає здійсненню великих інформаційних кампаній або запуску масштабних медійних ініціатив. Крім того, у період війни медіа можуть бути піддані великим ризикам дезінформації, коли фальшиві або маніпулятивні новини можуть викривлювати реальну картину подій, що ускладнює правильне інформування громадян. Особливо в умовах інформаційного хаосу важливо, щоб медіа діяли відповідально, дотримуючись етичних стандартів і не розповсюджуючи неперевірену або маніпулятивну інформацію (ІОМ, 2023).

Іншим важливим викликом є брак інформації в окремих регіонах країни, зокрема в прикордонних зонах або на територіях, що зазнали значних руйнувань через бойові дії. В таких місцях може спостерігатися відсутність доступу до сучасних інформаційних каналів або інфраструктурних можливостей для розповсюдження важливої інформації. Це, в свою чергу, сприяє зниженню ефективності профілактичних заходів, оскільки вразливі категорії громадян (наприклад, переселенці, жінки та діти) можуть не мати доступу до актуальних відомостей про способи захисту.

Крім того, іноді профілактичні повідомлення, поширювані через медіа, мають занадто загальний характер і не враховують специфіку потреб окремих груп населення. Наприклад, діти без супроводу, люди з інвалідністю або вразливі категорії громадян можуть мати унікальні потреби, які вимагають спеціального підходу до інформування та надання допомоги. Зазначені категорії можуть стати ще більш вразливими під час війни, коли посилюються соціальні, економічні та психологічні труднощі, тому їх потреби часто потребують окремих акцентів у профілактичних кампаніях.

З урахуванням цих викликів, можна стверджувати, що роль громадських організацій та медіа у запобіганні торгівлі людьми під час війни є не лише важливою, але й визначальною для забезпечення соціального захисту вразливих груп населення. Ці організації та інструменти доповнюють і посилюють

зусилля держави, дозволяючи оперативно реагувати на виклики, наближати інформацію до людей, а також виконувати функцію соціального захисту на місцях. Вони можуть забезпечити важливу підтримку для громадян у скрутний час, коли традиційні канали допомоги можуть бути недоступні.

У майбутньому для підвищення ефективності цієї взаємодії необхідно забезпечити стабільне фінансування для медіа та громадських організацій, а також сприяти розширенню партнерських мереж. Це дозволить оптимізувати процеси допомоги та інформування, а також посилити загальнонаціональну комунікаційну стратегію, яка б враховувала специфічні потреби різних категорій громадян. Важливо, щоб державні органи, громадські організації та медіа активно співпрацювали для досягнення спільної мети – забезпечення захисту прав людини та запобігання торгівлі людьми в умовах війни.

3.3 Напрями вдосконалення профілактичної роботи в умовах воєнного та повоєнного періоду

В умовах війни та в повоєнний період профілактика торгівлі людьми стає одним з пріоритетних завдань для забезпечення безпеки громадян, збереження прав людини та стабільності соціальних структур. Різке збільшення числа внутрішньо переміщених осіб, економічна криза, руйнація інфраструктури та загроза життю спричиняють значні ризики для потрапляння осіб у ситуації торгівлі людьми. У цих умовах необхідно вдосконалювати існуючі стратегії, адаптуючи їх до нових викликів, а також забезпечувати довгострокові рішення для повоєнного відновлення.

Покращення координації між державними, громадськими організаціями та медіа в умовах війни є важливим напрямком у боротьбі з торгівлею людьми. Війна створює додаткові труднощі в організації та реалізації профілактичних заходів, тому необхідно вдосконалити комунікацію та співпрацю між різними учасниками цього процесу, щоб забезпечити більш ефективне та оперативне

реагування на нові виклики, які виникають в умовах війни та повоєнного відновлення.

В умовах війни проблема відсутності чіткої координації між державними структурами, громадськими організаціями та медіа стає особливо актуальною. Бойові дії, масова евакуація, руйнування інфраструктури і переміщення осіб створюють нові умови, в яких надзвичайно важливо мати єдину стратегію, яка дозволить максимально ефективно використовувати всі ресурси для боротьби з торгівлею людьми. Відсутність такої координації може призвести до дублювання зусиль або навіть до протиріч між різними гравцями, що, в свою чергу, знижує ефективність профілактичної роботи та забезпечення допомоги постраждалим (Лісова О. П., 2020).

Одним із основних шляхів покращення ситуації є створення спільних платформ для обміну інформацією та координації дій між усіма учасниками процесу. Такими платформами можуть бути міжвідомчі комісії, що забезпечують регулярний обмін даними про ризики торгівлі людьми, а також оперативні заходи для протидії цьому явищу. Ці комісії можуть включати представників правоохоронних органів, соціальних служб, медичних установ, громадських організацій і медіа. Вони повинні працювати над забезпеченням безперервного моніторингу ситуації, формуванням інформаційних кампаній та допомогою постраждалим.

Іншою важливою складовою є інтерактивні онлайн-платформи, які дозволяють постраждалим особам отримувати необхідну допомогу та консультації незалежно від того, де вони знаходяться. Такі платформи повинні об'єднувати всі зацікавлені сторони та створювати умови для швидкого реагування на запити громадян, надаючи доступ до актуальної інформації, контактів для допомоги, юридичних порад і соціальних послуг. Вони можуть включати онлайн-гарячі лінії, чат-боти, форуми для обміну досвідом і підтримки. Важливо, щоб ці ресурси були доступні широкому колу осіб, особливо вразливим групам, таким як жінки, діти, люди з інвалідністю, і могли забезпечити анонімність звернень.

Освітні та інформаційні кампанії повинні стати одним із основних елементів профілактичної роботи в умовах війни. Більшість жертв торгівлі людьми – це жінки, діти, люди з обмеженими можливостями, а також ті, хто шукає роботу за кордоном. Особливо важливо зосередитися на профілактиці вразливих груп населення, оскільки саме вони мають найбільшу ймовірність потрапити в пастку торгівців людьми через відсутність належної підтримки та захисту.

Інформаційні матеріали, що створюються для цих груп, повинні бути адаптовані до особливостей кожної категорії. Наприклад, для жінок і дітей варто створювати відео-ролики, буклети, плакати з чіткими порадами щодо безпеки під час подорожей, пошуку роботи або працевлаштування за кордоном. Вони повинні включати важливу інформацію про те, як виявити шахраїв, де шукати допомогу, а також як захистити свої особисті дані.

Для осіб з інвалідністю також важливо створювати доступні матеріали, які враховують їх специфічні потреби. Це можуть бути аудіо або відео посібники з підписами та жестовою мовою, а також спеціалізовані тренінги, спрямовані на розвиток навичок безпечної поведінки та взаємодії з іншими людьми в умовах мобільності.

Одним із важливих аспектів профілактичних кампаній є надання порад щодо безпечного перетину кордону та пошуку роботи. Кампанії повинні охоплювати основні ризики, пов'язані з трудовою міграцією, і надавати поради з пошуку легальних робочих місць за кордоном, відокремлюючи їх від небезпечних пропозицій з боку нелегальних працевлаштувальних агентств.

Окрему увагу варто приділити профілактичним заходам для дітей без супроводу та осіб з обмеженими можливостями. Ці категорії є особливо уразливими і потребують специфічних програм для захисту від торгівців людьми. Для дітей без супроводу важливо організовувати спеціалізовані служби з надання тимчасового притулку та допомоги, а також забезпечити правоохоронні органи на місцях швидким доступом до таких дітей для надання підтримки. Для осіб з інвалідністю необхідно створювати доступні канали

комунікації, зокрема через інтернет-платформи та телефони гарячих ліній, які враховують їхні фізичні можливості та дозволяють оперативно отримувати допомогу (Міністерство внутрішніх справ України, 2022).

Покращення координації між державними органами, громадськими організаціями та медіа в умовах війни є ключовим для ефективного запобігання торгівлі людьми. Створення спільних платформ для обміну інформацією та координації дій, а також розширення освітніх і інформаційних кампаній для вразливих груп населення дозволить значно знизити ризики для осіб, які можуть стати жертвами торгівлі людьми. Профілактична робота повинна бути скоординованою, цілеспрямованою та адаптованою до нових умов, щоб максимально убезпечити громадян від цього небезпечного явища.

Підвищення ролі цифрових платформ та онлайн-ресурсів в умовах війни стало необхідним кроком у боротьбі з торгівлею людьми, оскільки традиційні фізичні центри допомоги часто стають недоступними через бойові дії та руйнування інфраструктури. Це створює серйозні виклики для осіб, які потребують захисту, але водночас відкриває нові можливості для розвитку сучасних технологій і цифрових платформ, які можуть допомогти в наданні консультацій, підтримки та допомоги постраждалим від торгівлі людьми.

У період війни фізичні точки доступу до допомоги можуть бути відрізані через бойові дії або ж просто бути неефективними через обмежену мобільність та доступність. Це змушує пошукати альтернативні шляхи для забезпечення консультацій і підтримки, що дозволить людям отримати допомогу без необхідності виходити з дому чи виїжджати в зону безпеки. Онлайн-платформи і гарячі лінії стали одними з основних засобів надання допомоги, забезпечуючи доступ до інформації та послуг в реальному часі, що є особливо важливим під час масових переміщень населення та інших складних ситуацій.

Платформи, як «Залишайся в безпеці», вже продемонстрували свою ефективність під час активного переміщення осіб у воєнний період. Вони надають можливість отримати важливу інформацію, консультації та допомогу, що може бути критично важливим для осіб, які перебувають у вразливих

ситуаціях. Однак для подальшого розвитку цієї інфраструктури необхідно впроваджувати нові інструменти, які будуть забезпечувати більшу анонімність, швидкість і доступність допомоги для постраждалих. Наприклад, введення нових чат-ботів, які можуть автоматично спрямовувати людей до потрібних служб чи відповідних органів, а також інтеграція різних онлайн-ресурсів у єдину систему допомоги, що дозволить об'єднати державні, громадські та міжнародні зусилля для боротьби з торгівлею людьми.

Інші важливі аспекти розвитку цифрових платформ включають можливість надання юридичних консультацій, психологічної підтримки та доступу до інших видів допомоги через онлайн-системи. Для постраждалих від торгівлі людьми онлайн-ресурси можуть стати тимчасовим, але життєво необхідним рятувальним механізмом, коли вони не можуть фізично звернутися за допомогою до органів чи організацій, що займаються захистом прав людини.

У разі війни багато громадян змушені залишати країну та шукати притулок за кордоном. Оскільки ці люди можуть бути вкрай уразливими до торгівлі людьми під час переміщення, особливо жінки, діти та особи з обмеженими можливостями, важливо, щоб цифрові платформи не обмежувалися лише національними рамками, а працювали також на міжнародному рівні. Залучення міжнародних партнерів для розширення мережі онлайн-ресурсів, зокрема гарячих ліній та чат-ботів, здатних надавати допомогу людям, які виїжджають з країни, є важливим кроком для забезпечення безпеки на рівні транскордонних переміщень. Це дозволило створити систему швидкої підтримки, яка охоплюватиме не лише територіальні межі України, але й надаватиме підтримку постраждалим на етапі, коли вони вже за межами країни.

Такі міжнародні цифрові платформи можуть містити розділи з інформацією про безпечні маршрути, консультації з юридичних та психологічних питань, а також можливість отримати доступ до місцевих органів допомоги та правозахисних організацій у країні тимчасового перебування. Крім того, платформи можуть забезпечувати мовні переклади, що зробить їх доступними для людей з різних країн та культур (ІОМ, 2023)

Після війни значна частина населення, яке пережило трагедію, буде потребувати не лише матеріальної допомоги, а й глибокої психологічної та юридичної підтримки. Торгівля людьми часто включає елементи психологічного насильства, фізичного та емоційного терору, що призводить до великої кількості постраждалих з психологічними травмами та відчуттям безвиході. Тому необхідно створити стабільні та доступні механізми для надання такої підтримки.

Організація безпечних притулків для постраждалих є основою для надання допомоги в умовах війни, коли безпечне середовище часто відсутнє. Важливо, щоб ці притулки не лише забезпечували фізичний захист, але й надавали постраждалим доступ до психологічної реабілітації та юридичних консультацій. Психологічна підтримка включатиме індивідуальні та групові терапії для людей, які пережили травми, зокрема через торгівлю людьми, допомагаючи їм повернути контроль над своїм життям і відновити відчуття безпеки.

Юридична підтримка також є важливою складовою цього процесу. Постраждалі повинні мати доступ до безкоштовних консультацій, які дозволять їм зрозуміти свої права та можливості для правового захисту. Це також включає інформацію про можливість звернення до судових органів, надання свідчень і захист їхніх прав у процесах, пов'язаних із торгівлею людьми. Важливо, щоб ці юридичні консультації були доступні через онлайн-платформи, особливо для тих, хто не має можливості відвідати фізичні центри або не може дозволити собі оплатити юридичні послуги.

Підвищення ролі цифрових платформ та онлайн-ресурсів є критично важливим аспектом для боротьби з торгівлею людьми в умовах війни. Розвиток онлайн-ресурсів для надання консультацій і підтримки постраждалим від торгівлі людьми, а також для тих, хто змушений залишати країну, дозволить забезпечити безпеку і доступ до допомоги навіть в умовах бойових дій і руйнувань. Зміцнення механізмів юридичної та психологічної підтримки є необхідним для допомоги тим, хто пережив насильство і потребує допомоги

для відновлення після війни. Ці заходи повинні працювати як на національному, так і на міжнародному рівнях, щоб максимально допомогти постраждалим і захистити їхні права.

Розвиток національних та міжнародних партнерств є ключовим чинником у боротьбі з торгівлею людьми, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення, коли масштаби міграції та переміщення населення різко зростають. В умовах гуманітарної кризи, викликаній бойовими діями, зростає ризик потрапляння людей у ситуації торгівлі людьми, тому консолідація зусиль як на національному, так і на міжнародному рівнях набуває вирішального значення. Надійна співпраця з міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародною організацією з міграції (МОМ), Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Офісом ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), Європейським Союзом, ОБСЄ та іншими правозахисними структурами, дозволила створити стійку систему реагування на загрози торгівлі людьми, засновану на міжнародних стандартах та ефективних механізмах захисту прав людини.

Україна, яка переживає масштабне військове вторгнення, стикається не лише з фізичними руйнуваннями, а й із глибокими соціальними та правовими проблемами, зокрема порушеннями прав переміщених осіб, зростанням кількості вразливих категорій населення, серед яких особливо часто трапляються жертви торгівлі людьми. У цьому контексті надзвичайно важливо зміцнювати вже наявні партнерські зв'язки з міжнародними структурами, розширювати участь у спільних програмах технічної допомоги, обміну досвідом, впровадження інноваційних підходів до попередження торгівлі людьми, а також залучення до розробки спільних стратегій протидії. Відновлення України після війни вимагає не лише фізичної та економічної реконструкції, але й відновлення правової інфраструктури, включно зі створенням ефективних механізмів для виявлення, попередження і переслідування торгівлі людьми на всіх рівнях – місцевому, національному та глобальному.

Крім того, міжнародна співпраця повинна включати не лише урядові та міжурядові структури, а й широку мережу неурядових організацій, правозахисників, незалежних експертів, соціальних служб, освітніх і медичних установ, які працюють у сфері захисту прав постраждалих осіб. Це дозволить створити міжсекторальні платформи взаємодії, що здатні швидко реагувати на виклики, обмінюватися інформацією, формувати спільні бази даних, координувати дії та уникати дублювання зусиль. Особливо актуальним є питання синхронізації національного законодавства з міжнародними нормами та зобов'язаннями, а також гармонізація процедур підтримки жертв торгівлі людьми, включаючи безпечне повернення, соціальну інтеграцію, реабілітацію та відновлення (Кучеренко Н. О., Ткаченко В. А., 2020).

Водночас, ефективна реалізація політики протидії торгівлі людьми потребує належного фінансування та ресурсного забезпечення як на етапі планування, так і на етапі реалізації профілактичних заходів. Забезпечення стабільного фінансування – це не лише гарантія реалізації програм, а й умова для довготривалої ефективності зусиль. Громадські організації, які часто є першою лінією реагування у випадках торгівлі людьми, повинні мати змогу реалізовувати інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності населення про ризики, пов'язані з експлуатацією, трудовою міграцією та шахрайством. Такі кампанії повинні охоплювати всі групи ризику, зокрема молодь, жінок, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, а також тих, хто виїжджає за кордон у пошуках безпеки чи роботи. Важливо зазначити, що до груп ризику під час війни належать:

- внутрішньо переміщені особи;
- військовослужбовці та ветерани;
- жінки та діти (особливо сироти та особи, які залишилися без піклування батьків);
- безробітні та особи, що шукають роботу за кордоном;
- особи, які постраждали від насильства або перебували в зонах активних бойових дій.

Не менш важливим є проведення регулярних тренінгів і підвищення кваліфікації для працівників соціальної сфери, правоохоронних органів, прикордонної служби, медичних працівників, адвокатів, педагогів – усіх, хто потенційно може контактувати з особами, які опинилися в ситуації торгівлі людьми. Оснащення цих фахівців сучасними знаннями, інструментами та алгоритмами дій сприятиме ефективнішому виявленню та захисту постраждалих. Для цього потрібне цільове фінансування, як з боку держави, так і через грантову підтримку міжнародних організацій, благодійних фондів та приватного сектору.

Забезпечення ресурсів також дозволило реалізовувати комплексні програми підтримки постраждалих – від юридичного супроводу до медичної та психологічної допомоги, реабілітації, надання тимчасового житла, допомоги у працевлаштуванні та повернення до нормального життя. Такі програми повинні бути довгостроковими та адаптованими до потреб конкретних цільових груп. Додатково, розширення національних ініціатив на міжнародний рівень допоможе створити єдину систему реагування на випадки торгівлі людьми, яка враховує специфіку регіону, типи переміщення та нові форми експлуатації, що виникають унаслідок сучасних глобальних криз.

Отже, поєднання стратегічної міждержавної співпраці, системного фінансування та розбудови людського капіталу в сфері протидії торгівлі людьми є критично важливими для зменшення масштабів цієї проблеми як у період війни, так і в процесі відновлення країни. Без консолідації зусиль на всіх рівнях та забезпечення необхідних ресурсів – інформаційних, кадрових, фінансових – досягти стійких результатів у цій сфері буде неможливо. Тому розвиток партнерства та забезпечення фінансової стабільності профілактичної діяльності мають стати одними з пріоритетних напрямів державної політики в гуманітарній сфері.

Створення механізмів швидкої реабілітації та соціальної адаптації постраждалих від торгівлі людьми є одним із найважливіших завдань у післявоєнний період, коли українське суспільство буде зосереджене на

відновленні не лише інфраструктури, а й людського капіталу. Війна створює численні виклики, що призводять до соціальної вразливості значної частини населення – вимушено переміщених осіб, сиріт, жінок і дітей, які стали жертвами насильства, зокрема торгівлі людьми. Відтак, розробка та впровадження комплексних механізмів допомоги цим людям має включати не лише надання негайної підтримки, але й довготривалі заходи з реабілітації та повернення до повноцінного життя. Основою такої системи має стати створення спеціалізованих центрів реабілітації та соціальної адаптації, які діятимуть як безпечні простори для відновлення фізичного та психоемоційного стану постраждалих. У таких центрах особи повинні мати змогу отримувати якісну медичну допомогу, зокрема для лікування наслідків фізичного насильства чи хронічних захворювань, отриманих внаслідок експлуатації. Не менш важливою є психологічна підтримка, спрямована на подолання травматичного досвіду, відновлення почуття безпеки, віри у власні сили та мотивації до подальшого життя (ІОМ, 2023).

Крім того, центри повинні пропонувати юридичну допомогу – доступ до адвокатів, правозахисників, механізмів захисту інтересів у суді, допомогу в оформленні необхідних документів, реєстрації тощо. Юридичне супроводження має бути чутливим до потреб постраждалих, із дотриманням принципів конфіденційності та поваги до людської гідності. Іншим ключовим компонентом є навчання новим навичкам та здобуття професійної освіти. Переорієнтація постраждалих на нові соціальні та професійні ролі сприятиме їх інтеграції у громади, відкриватиме можливості для працевлаштування та економічної незалежності. Це особливо важливо для жінок та молоді, які часто опиняються в ситуаціях соціального виключення. Такі програми повинні бути адаптивними, з урахуванням індивідуальних можливостей і рівня освіти, а також враховувати гендерну специфіку, особливості регіону та ринку праці.

Важливою умовою результативного функціонування цієї системи є забезпечення підтримки соціальних працівників, психологів, юристів та інших фахівців, які безпосередньо працюють із постраждалими. Підвищення їхньої

кваліфікації, створення механізмів емоційного вигорання, гідна оплата праці та підтримка з боку держави і міжнародних партнерів – це чинники, які забезпечать довготривалу стабільність та ефективність програми реабілітації. Соціальні працівники мають бути здатними до комплексної оцінки потреб кожної особи, формування індивідуального плану допомоги, координації між службами та супроводу особи на всіх етапах відновлення.

Паралельно з цим, надзвичайно важливим залишається забезпечення правосуддя та покарання винних у торгівлі людьми. Лише наявність реальних, дієвих механізмів розслідування, судового розгляду та винесення вироків дозволить зменшити рівень безкарності за такі злочини. Першим кроком у цьому напрямку має стати посилення законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення кримінального процесу, зокрема в частині захисту потерпілих. Важливим є створення національних програм захисту свідків, що гарантуватимуть безпеку постраждалих осіб під час та після судового процесу. Прозорість судового провадження, чітке слідство, непідкупність правоохоронних органів – це запорука довіри громадян до правової системи держави та механізмів її захисту.

Окрему увагу слід приділити боротьбі з організованими злочинними групами, що займаються торгівлею людьми. Це вимагає як міжвідомчої координації на національному рівні, так і співпраці з міжнародними правоохоронними структурами для відстеження транснаціональних каналів експлуатації. Використання сучасних цифрових технологій, аналіз великих даних, взаємодія з прикордонною службою та Інтерполом дозволять ефективніше відстежувати схеми злочинної діяльності та вчасно запобігати новим випадкам торгівлі людьми (Степанова І. М., 2020).

Загалом, удосконалення профілактичної та реабілітаційної роботи в умовах воєнного та повоєнного періоду вимагає комплексного міждисциплінарного підходу, який поєднує законодавчі, соціальні, освітні, медичні та правові аспекти. Саме така стратегія дозволить не лише мінімізувати

наслідки торгівлі людьми, але й забезпечити ефективне функціонування системи допомоги у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 4 ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ.

4.1 Інтерпретація основних результатів у контексті теорії та практики протидії торгівлі людьми

Результати дослідження підтверджують загальну тенденцію, яку вже тривалий час відзначають як українські, так і міжнародні дослідники: війна є потужним тригером зростання ризиків торгівлі людьми. Отримані дані цілком узгоджуються з висновками таких авторів, як Л. Гриценко, І. Бондаренко, О. Лісова, які акцентують увагу на прямому зв'язку між вимушеним переміщенням, економічною дестабілізацією, руйнуванням соціальних зв'язків і зростанням експлуатації. Згідно з оцінками МОМ та UNODC, в умовах збройного конфлікту найбільш уразливими є жінки, діти, ВПО, люди з інвалідністю та ті, хто втратив житло чи роботу – саме ці групи були визначені й у межах нашого дослідження як ключові ризикові.

Зіставлення результатів з теоретичним аналізом досліджень дозволяє стверджувати, що торгівля людьми в умовах війни є не лише соціальним злочином, а й виявом системного соціального ризику, що формується внаслідок комплексної дії зовнішніх (війна, міграція, втрати інфраструктури) та внутрішніх (дестабілізація державних інститутів, правова вразливість) чинників. Цей підхід співвідноситься з теоріями соціальної вразливості, концепцією багатовимірної бідності та структурного насильства, що вимагає не лише реактивних, а й системно-превентивних заходів.

Водночас, дослідження виявило і ряд суперечностей, які потребують переосмислення в академічному та практичному середовищі. Зокрема, профілактична робота, попри наявність нормативної бази, залишається переважно декларативною: значна частина програм носить фрагментарний, разовий характер, а їх ефективність не піддається якісному моніторингу. Відсутність інструментів оцінки впливу та слабка міжвідомча координація унеможливають системну профілактичну роботу. Це контрастує з досвідом

країн, які пройшли через аналогічні кризові ситуації, де профілактика базується на локальних індикаторах ризику та децентралізованій мережі реагування.

Особливої уваги заслуговує виявлена проблема недостатньої інформаційної присутності теми торгівлі людьми в публікаціях державних органів – це засвідчив проведений контент-аналіз. Він показав, що публічні повідомлення про профілактику є непослідовними, обмежуються формальними звітами, часто відсутні в ключові періоди підвищеної загрози (наприклад, масової хвилі виїзду за кордон у 2022 р.). Водночас окремі громадські організації демонструють більш адаптовані та гнучкі підходи до комунікації з цільовою аудиторією, зокрема через соціальні мережі. Це свідчить про дисбаланс між інституційною спроможністю держави та оперативністю громадянського суспільства.

У цьому контексті доцільно висловити власну оцінку стану профілактики торгівлі людьми в Україні в умовах війни. Позитивним є збереження нормативної та інституційної структури у сфері протидії, активна діяльність міжнародних партнерів і наявність фахових соціальних служб на місцях. Водночас критично слід оцінити недостатній рівень адаптації цих механізмів до умов війни, особливо на рівні оперативного реагування та цифрової профілактики.

Таким чином, результати дослідження підтверджують актуальність поглибленого аналізу профілактичної діяльності не лише як комплексу соціальних інтервенцій, а як динамічного процесу, що формується в конкретному контексті соціальних загроз. Їх інтерпретація в межах сучасних наукових підходів засвідчує потребу в перегляді існуючих моделей профілактики торгівлі людьми та адаптації їх до умов затяжної соціальної нестабільності.

4.2 Прикладне значення результатів дослідження, їх використання в профілактичній роботі

Результати дослідження мають і прикладне спрямування та можуть бути використані в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, соціальних служб, освітніх установ, правоохоронних органів, а також неурядових та міжнародних організацій, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми. Запропоновані підходи до аналізу вразливості населення, ідентифікації ризикових груп та побудови профілактичної стратегії з урахуванням умов війни дозволяють розглядати це дослідження як своєрідний інструмент удосконалення існуючої системи превентивних заходів.

Насамперед, значущим є використання результатів для підвищення ефективності інформаційно-просвітницької роботи. Виявлена необхідність перегляду підходів до донесення інформації про ризики торгівлі людьми. Це передбачає не лише кількісне збільшення комунікацій, а й якісне вдосконалення їх змісту: адресність, культурна чутливість, використання цифрових форматів, залучення цільових аудиторій до створення цих кампаній. Застосування цих принципів може бути інтегроване в регіональні програми профілактики та загальнодержавні кампанії.

По-друге, визначені в межах дослідження групи підвищеного ризику та чинники їх уразливості можуть слугувати основою для розробки локалізованих індикаторів ризику, які здатні забезпечити більш точне та своєчасне виявлення осіб, що перебувають у небезпеці. Такі індикатори можуть бути застосовані в практиці соціальних служб або центрів надання соціальних послуг, що значно підвищить ефективність раннього втручання.

Окремо заслуговує на увагу можливість практичного застосування рекомендацій щодо міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії. Дослідження продемонструвало, що ефективна профілактична робота вимагає не лише окремих зусиль різних інституцій, а скоординованої співпраці, що включає обмін інформацією та формування спільних алгоритмів дій. Використання

запропонованої моделі взаємодії може бути застосоване в межах національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, із його адаптацією до умов воєнного стану.

Практичну цінність має також систематизація рівнів профілактики (первинна, вторинна, третинна) у контексті війни. Це дозволяє сформувати більш цілісну систему роботи з різними категоріями населення. Визначені механізми та інструменти можуть бути інтегровані в освітні програми для фахівців соціальної сфери, а також у модулі професійної підготовки для правоохоронців, педагогів, медиків.

Крім того, отримані результати можуть бути корисними для розробки змін до нормативно-правових актів, зокрема щодо посилення відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, уточнення процедур ідентифікації постраждалих, а також удосконалення механізмів фінансування програм профілактики.

Таким чином, результати дослідження мають потенціал для практичного впровадження в діяльність багатьох суб'єктів, задіяних у сфері протидії торгівлі людьми. Їх застосування сприятиме підвищенню ефективності профілактичних заходів, адаптації системи соціального захисту до умов затяжної кризи, а також зміцненню загального рівня безпеки та правозахисного середовища в Україні.

Практичні рекомендації щодо профілактики торгівлі людьми для неурядових організацій та державних установ можуть складати такий перелік

Для державних установ:

1. Актуалізувати підходи до профілактичної комунікації, забезпечивши регулярне, адресне та змістовно адаптоване інформування населення про ризики торгівлі людьми з урахуванням умов воєнного стану.

2. Посилити міжвідомчу координацію між органами соціального захисту, правоохоронними структурами, освітніми закладами та медичними установами шляхом розробки спільних протоколів реагування та обміну інформацією.

3. Запровадити систему локалізованих індикаторів ризику, які дозволять вчасно виявляти потенційні загрози на місцевому рівні й забезпечувати адресну підтримку особам із груп ризику.

4. Забезпечити належну підготовку та підвищення кваліфікації фахівців, зокрема соціальних працівників, освітян, працівників центрів надання адміністративних послуг і правоохоронців, щодо виявлення та супроводу постраждалих від торгівлі людьми.

5. Посилити відповідальність за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, через удосконалення чинного законодавства, зокрема шляхом підвищення невідворотності покарання, удосконалення процесів ідентифікації постраждалих та посилення контролю за вербувальними та посередницькими структурами.

Для неурядових організацій

1. Ініціювати пілотні регіональні програми навчання для молоді, в межах яких учасники зможуть не лише дізнатися про ризики торгівлі людьми, а й навчитися критично мислити, розпізнавати елементи маніпуляції, фейкові оголошення про працевлаштування тощо.

2. Посилити роботу в напрямі цифрової профілактики, використовуючи соціальні мережі, інтерактивні формати, інфографіку та онлайн-інструменти для інформування вразливих категорій.

3. Активізувати локальне партнерство з громадами, залучаючи органи місцевого самоврядування до моніторингу, обміну інформацією та превентивної роботи на рівні територіальних громад.

ВИСНОВКИ

У ході виконання магістерської роботи було комплексно розглянуто проблему торгівлі людьми під час війни в Україні та організацію профілактичної діяльності з урахуванням актуальних викликів. У результаті дослідження досягнуто мету, поставлених завдань і отримано такі результати:

1. Поняття «торгівля людьми» охоплює вербування, переміщення, переховування або прийом осіб із метою експлуатації шляхом насильства, шахрайства або зловживання вразливим станом. Сучасні форми торгівлі людьми складають сексуальну та трудову експлуатацію, використання дітей у жебрацтві, примусові шлюби, торгівлю органами. Встановлено, що в умовах війни зростає кількість випадків експлуатації через погіршення економічної ситуації, масову міграцію, розпад родинних структур і недостатній контроль з боку державних органів.

2. Основні тенденції, які ускладнюють профілактичну роботу: дефіцит фінансування, перенесення фокусу державної уваги на військові потреби, зменшення кадрового потенціалу соціальних служб. Водночас виявлено зростання потреби у розробці оновлених стратегій протидії, зорієнтованих на найбільш вразливі групи.

3. Контент-аналіз офіційної статистики, звітів міжнародних і громадських організацій зафіксував зростання кількості випадків трудової та сексуальної експлуатації, зокрема серед жінок, дітей, внутрішньо переміщених осіб і мешканців окупованих територій. Проблемою залишається недостатній рівень виявлення та фіксації фактів торгівлі людьми, що призводить до суттєвого заниження масштабів проблеми в офіційних звітах.

4. Визначено основні групи ризику, серед яких найбільш уразливими є жінки, діти, внутрішньо переміщені особи, люди, які втратили домівки або роботу, ветерани війни та цивільне населення з окупованих територій. Факторами, що призводять до торгівлі людьми, виявлено економічну нестабільність, відсутність належного правового захисту, психологічну травму,

втрату соціальних зв'язків, низький рівень обізнаності щодо ризиків експлуатації.

5. Результати дослідження виявили актуальні особливості профілактичної роботи, пов'язані з глибокою соціальною нестабільністю, колапсом соціальних інститутів, внутрішнім переміщенням великої кількості осіб, цифровою ізоляцією певних категорій населення, а також появою нових форм експлуатації, зокрема через онлайн-середовище. Окремою найбільш жахливою особливістю є викрадення українських дітей та цивільних осіб в умовах окупації українських територій.

Особливості профілактики пов'язані з посиленням ролі громадських організацій, специфікою роботи засобів масової інформації під час інформаційної війни та урахуванням ситуації вже в повоєнний період відновлення країни.

Отримані результати дозволили сформулювати низку рекомендацій, спрямованих на вдосконалення профілактичної діяльності з протидії торгівлі людьми в умовах війни та період повоєнної відбудови.

- Передусім необхідно розширити масштаби інформаційно-просвітницької роботи, зокрема шляхом розробки адаптованих кампаній, спрямованих на різні вікові, соціальні та вразливі категорії населення, з особливим акцентом на жінок, дітей, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю. Такі кампанії мають реалізовуватись як через традиційні медіа, так і через соціальні мережі, мобільні додатки, месенджери, онлайн-курси, що дозволить охопити важкодоступні аудиторії, включаючи мешканців тимчасово окупованих територій та осіб у стані вимушеного переміщення.
- Важливо забезпечити регулярне проведення тренінгів для фахівців соціальної сфери, освітян, медиків, правоохоронців та прикордонників щодо ідентифікації потенційних випадків торгівлі людьми та надання допомоги постраждалим.

- Рекомендовано створення регіональних центрів комплексної підтримки, які поєднуюватимуть соціальні, психологічні, юридичні та реабілітаційні послуги.
- Необхідним є вдосконалення національного механізму взаємодії суб'єктів, залучених до протидії торгівлі людьми, з урахуванням умов воєнного стану – через спрощення процедур, цифровізацію процесів взаємодії та розширення повноважень органів місцевого самоврядування.
- Важливим напрямом є розвиток механізмів раннього виявлення ризиків – зокрема, запровадження локалізованих індикаторів вразливості та створення аналітичних інструментів для моніторингу динаміки загроз.
- Рекомендовано посилити відповідальність за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, забезпечити невідворотність покарання та закріпити системність підходів до профілактики у відповідних державних програмах.

Успішна реалізація цих заходів можлива лише за умови координації зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, що дозволить сформувати дієву модель запобігання торгівлі людьми, адаптовану до умов глибокої соціальної нестабільності.

Подальші наукові пошуки вбачаються у вивченні ефективності існуючих профілактичних програм у регіонах з високим рівнем уразливості, аналізі цифрових каналів вербування, а також у дослідженні ролі громад і органів місцевого самоврядування у формуванні системи раннього реагування. Перспективним напрямом ми вбачаємо розробку локалізованих індикаторів ризику та інтеграцію досвіду інших країн, що пройшли крізь збройні конфлікти. Усе це сприятиме не лише академічному розвитку тематики, але й підвищенню ефективності національних політик і програм у сфері захисту прав людини.

У цілому, дослідження підтвердило, що торгівля людьми в умовах війни потребує системного та міждисциплінарного підходу. Успішна протидія можлива лише за умови тісної взаємодії держави, громадянського суспільства, міжнародних організацій та реалізації стратегічних заходів як на національному, так і на місцевому рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусин Б. А., Сидорук, Я. М., & Когут, О. Я. (2023). Протидія та соціальна профілактика торгівлі людьми. Львів: Растр-7. Отримано з dspace.lvduvs.edu.ua
2. Бондаренко, В. В. (2022). *Сучасні підходи до професійної торгівлі людьми в Україні*. Київ: Юридична книга.
3. Бондаренко, І. І. (2019). *Торгівля людьми в Україні: сучасні виклики і методи боротьби*. Київ: Інститут соціальних досліджень.
4. Власенко, Н. М. (2018). *Психологічні аспекти роботи з жертвами торгівлі людьми в Україні в період війни*. Київ: Наукова думка.
5. Грицай, О. І. (2021). *Протидія торгівлі людьми: сучасні виклики та механізми*. Харків: Право.
6. Гриценко, Л. А. (2020). *Соціальна робота з жертвами торгівлі людьми в умовах війни*. Київ: Інститут соціальних досліджень.
7. Гусак, Н. Є., & П'єцко, Ю. Є., (2017). *Виявлення дітей, які постраждали від торгівлі людьми: досвід України*
8. Іванова, М. В. (2021). *Ефективність освітніх та інформаційних кампаній протидії торгівлі людьми в Україні під час війни*. Чернівці: ЧНУ.
9. Коваль, О. (2023). Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства*, (3), 145–150.
10. The Guardian. (2025, May 25). *Ukraine and Russia complete 1000-for-1000 prisoner exchange in largest swap yet*.
<https://www.theguardian.com/world/2025/may/25/ukraine-russia-complete-1000-for-1000-prisoner-exchange>
11. Міжнародний благодійний фонд «Карітас України». (2024, січень). *Протидія торгівлі людьми в Україні: виклики та досягнення 2024 року*. Отримано з <https://caritas.ua/news-en/protydiya-torgivli-lyudmy-v-ukrayini-vyklyky-ta-dosyagnennya-2024-roku>

12. Ковальчук, А. П. (2021). *Торгівля людьми в Україні: історія, сучасність, правові механізми протидії*. Київ: Ніка-Центр.
13. Кучеренко, Н. О., & Ткаченко, В. А. (2020). *Торгівля людьми в Україні: соціальні, правові та психологічні аспекти*. Київ: Наукова думка.
14. Лук'яненко, О. А. (2019). *Психологічні аспекти профілактики торгівлі людьми*. Київ: Наукова думка.
15. Лаврова, О. В. (2017). *Протидія торгівлі людьми в Україні: правові та соціальні аспекти*. Київ: Юридична практика.
16. Лісова, О. П. (2020). *Виклики війни: Зростання випадків торгівлі людьми в Україні та роль громадських організацій у їх подоланні*. Київ: Публікації «Соціум».
17. Міністерство соціальної політики України. (2023). *Профілактика торгівлі людьми: сучасні виклики*.
18. Міністерство соціальної політики України. (2022). *Статистика та аналіз ситуації з торгівлею людьми*. <https://www.msp.gov.ua>
19. Маринова, І. В. (2021). *Правове забезпечення боротьби з торгівлею людьми в Україні*. Одеса: Одеський національний університет.
20. Мельник, В. О. (2018). *Проблеми правового регулювання протидії торгівлі людьми в Україні: національний контекст та міжнародна співпраця*. Одеса: ОДУ.
21. Степанова, І. М. (2020). *Міжнародний досвід боротьби з торгівлею людьми та адаптація його в Україні*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.
22. Смирнова, А. С. (2020). *Інтеграція міжнародного досвіду в протидію торгівлі людьми в Україні*. Львів: Видавництво ЛДУ.
23. Тимошенко, Ю. М. (2021). *Особливості правового захисту жертв торгівлі людьми в Україні під час військового конфлікту*. Львів: Видавництво ЛНУ.
24. Чорна, І. В. (2019). *Протидія торгівлі людьми: стратегічні та тактичні підходи*. Харків: ХДУ.

25. United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). *Preventing human trafficking: Global challenges and responses*. <https://www.unodc.org>
26. International Organization for Migration. (2023a). *Human trafficking and its prevention*. <https://www.iom.int>
27. Міністерство внутрішніх справ України. (2022). *Статистика щодо торгівлі людьми*. <https://mvs.gov.ua>
28. United Nations. (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*. <https://www.unodc.org>
29. American Psychological Association. (2021). *Trauma and its impact on mental health*. <https://www.apa.org>
30. International Organization for Migration. (2023b). *Understanding vulnerability in human trafficking*. <https://www.iom.int>
31. United Nations. (2022). *Trafficking in persons and the impact of conflict*. <https://www.un.org>
32. International Organization for Migration. (2023c). *Effective prevention measures in human trafficking*. <https://www.iom.int>
33. Organization for Security and Co-operation in Europe. (2021). *Combating trafficking in human beings: Prevention strategies*. <https://www.osce.org>
34. Верховна Рада України. (2011). Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/go/3739-17>
35. Кабінет Міністрів України (2021). Постанова №756-р від 23 червня 2021 р. «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії з реалізації прав людини на 2021-2023 роки» <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-planu-dij-z-realizaciyi-nacionalnoyi-strategiyi-u-sferi-prav-lyudini-na-20212023-roki-i230621-756>
36. Кабінет Міністрів України. (2022). Постанова № 121 від 16 лютого 2022 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми». <https://zakon.rada.gov.ua/go/121-2022-p>

37. Кабінет Міністрів України. (2023). Розпорядження № 496-р від 2 червня 2023 р. «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року».

<https://zakon.rada.gov.ua/go/496-2023-p>

38. Кабінет Міністрів України. (2012). Постанова № 783 від 22 серпня 2012 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми». <https://zakon.rada.gov.ua/go/783-2012-p>

39. Кабінет Міністрів України. (2012). Постанова № 417 від 23 травня 2012 р. «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми». <https://zakon.rada.gov.ua/go/417-2012-p>

40. Кабінет Міністрів України. (2012). Постанова № 29 від 18 січня 2012 р. «Про визначення Міністерства соціальної політики України національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми».

<https://zakon.rada.gov.ua/go/29-2012-p>

41. Громадська організація «La Strada-Україна» <https://la-strada.org.ua/>

42. Міжнародний благодійний фонд «Карітас України» <https://caritas.ua/>

43. United Nations High Commissioner for Refugees

<https://www.unhcr.org/ua/>

44. Міністерство соціальної політики України. (2024). *Звіт про реалізацію інформаційної кампанії щодо протидії торгівлі людьми.*

https://msp.gov.ua/api/uploads/zvit_2024_95b39e9eb5.docx

45. Патрульна поліція України. (n.d.). *Шкільні презентації.*

<https://patrol.police.gov.ua/project/shkilni-prezentatsiyi>

46. Державна міграційна служба України. (2022, липень 30). *Торгівля людьми – злочин проти людини.* <https://dmsu.gov.ua/news/dms/14609.html>

47. La Strada-Україна. (n.d.). *Тренінговий центр Ла Страда – Україна.*

<https://la-strada.org.ua/treningovuj-tsentr>

48. Caritas України. (2024, січень). *Досягнення проєктів з протидії торгівлі людьми Карітасу України.* <https://caritas.ua/news/dosyagnennya-proektiv-z-protydiy-torgivli-lyudmy-karitasu-ukrayiny>

49. Міжнародна організація з міграції. (2023, червень 29). *"Тобою скористалися": В Україні стартувала кампанія із запобігання торгівлі людьми*. Espresso.TV. <https://espresso.tv/suspilstvo-toboyu-skoristalisya-v-ukraini-startuvala-informatsiyna-kampaniya-iz-zapobigannya-torgivli-lyudmi>
50. Національна соціальна сервісна служба України. (2023, липень). *Інформаційна кампанія «ПРИДИВИСЬ»*. <https://nssu.gov.ua/news/informatsiina-kampaniia-prydyvys>
51. Міністерство соціальної політики України. (2023). *Соціальна реклама «Зупини торгівлю людьми»*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ovo-kJhcrL0>
52. United Nations. (2000). *Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

ДОДАТКИ

Додаток А. Текст Постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми

ПОРЯДОК взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми

{У тексті Порядку слова “внутрішніх справ” замінено словами “Національної поліції” згідно з Постановою КМ [№ 437 від 13.07.2016](#)}

1. Цей Порядок визначає механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми (далі - суб'єкти), процедуру здійснення ними заходів щодо надання допомоги та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми (далі - постраждалі особи).

2. До суб'єктів належать суб'єкти, визначені пунктами 2-5 частини першої та частиною другою статті 5 [Закону України “Про протидію торгівлі людьми”](#).

3. Завдання із забезпечення взаємодії суб'єктів покладаються на відповідний структурний підрозділ місцевої держадміністрації та відповідальну посадову особу (далі - посадова особа), що визначаються згідно з [Порядком встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417 (Офіційний вісник України, 2012 р., № 39, ст. 1476).

4. Суб'єкт, якому в результаті його діяльності стало відомо про постраждалу особу, за згодою такої особи або її законного представника направляє постраждалу особу до відповідного структурного підрозділу місцевої держадміністрації за місцем перебування особи (далі - відповідальний підрозділ).

5. У разі коли постраждалою особою є дитина, суб'єкт невідкладно повідомляє про неї відповідну службу у справах дітей та орган Національної поліції.

Усі дії щодо такої дитини здійснюються відповідно до вимог нормативно-правових актів щодо захисту прав дитини.

6. Служба у справах дітей здійснює заходи щодо захисту прав дитини та направляє її у разі потреби до притулку для дітей служби у справах дітей або центру соціально-психологічної реабілітації дітей.

7. У разі коли постраждала особа не в змозі самостійно пересуватися з будь-якої причини (особа з інвалідністю, хвора, поранена) або стан особи загрожує її життю чи безпеці оточуючих, суб'єкт, який виявив таку особу, зобов'язаний невідкладно забезпечити надання їй першочергової медичної допомоги та у разі потреби розміщення у відповідному закладі охорони здоров'я.

{Абзац перший пункту 7 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ [№ 132 від 19.02.2020](#)}

Після надання необхідної медичної допомоги (лікування) заклад охорони здоров'я за згодою постраждалої особи або її законного представника направляє особу до відповідального підрозділу та подає йому медичні висновки щодо обстеження та лікування особи.

8. За зверненням постраждалої особи або її законного представника посадова особа інформує особу про можливість отримання допомоги, види такої допомоги, умови та порядок їх надання.

9. Для отримання допомоги постраждала особа за місцем перебування подає до місцевої держадміністрації заяву про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, в установленому законодавством порядку.

У разі коли постраждала особа не зверталася та не бажає співпрацювати з органами Національної поліції, відповідальний підрозділ подає до органу Національної поліції інформацію про вчинення злочину з поміткою про відмову особи співпрацювати з відповідними органами.

Орган Національної поліції розглядає зазначену інформацію та здійснює в установленому законодавством порядку відповідні заходи.

10. У разі відсутності у постраждалої особи документів, що посвідчують особу, відповідальний підрозділ звертається до територіального органу або підрозділу ДМС, який терміново здійснює заходи щодо відновлення або видачі таких документів.

У разі коли постраждалою особою є іноземець або особа без громадянства, відповідальний підрозділ протягом двох робочих днів з дня звернення такої особи письмово повідомляє про неї територіальний орган або підрозділ ДМС.

Територіальний орган або підрозділ ДМС у разі відсутності у постраждалої особи, якою є іноземець або особа без громадянства, документів, що підтверджують її громадянство, підданство або країну постійного проживання чи право на постійне проживання на території відповідної країни, надсилає до країни походження такої особи запит щодо встановлення її особи та підтвердження громадянства або підданства, про результати розгляду якого інформує відповідальний підрозділ.

11. У разі коли особа постраждала від торгівлі людьми за кордоном, вона може звернутися за допомогою до дипломатичного представництва України в державі, в якій вона перебуває.

Дипломатичне представництво України за кордоном сприяє поверненню громадян України, постраждалих від торгівлі людьми, в Україну відповідно до законодавства.

12. Після отримання заяви про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, посадова особа направляє постраждалу особу до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем перебування для проведення оцінки її потреб та отримання юридичних, психологічних, медичних, медико-консультативних та інших послуг.

13. У разі коли постраждала особа потребує тимчасового притулку, відповідальний підрозділ направляє таку особу до територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центру соціально-психологічної допомоги.

Якщо постраждала особа не може бути розміщена в зазначеному закладі у зв'язку з відсутністю вільних місць або з інших причин, а також у разі відсутності такого закладу в регіоні, відповідальний підрозділ залучає до співпраці громадські або міжнародні організації, які можуть надати такій особі послуги з розміщення.

14. Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді проводить протягом п'яти робочих днів оцінку потреб постраждалої особи з урахуванням її віку, статі, стану здоров'я, забезпечує надання особі необхідних послуг, зокрема юридичних, психологічних, медичних та медико-консультативних, а також сприяє реалізації прав постраждалої особи на отримання соціальних виплат, працевлаштування, повернення до країни походження тощо.

Форма, за якою проводиться оцінка потреб постраждалої особи, затверджується Мінсоцполітики.

Під час звернення постраждалої особи або її законного представника безпосередньо до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді центр проводить оцінку її потреб та повідомляє відповідальний підрозділ про таку особу.

15. У разі коли постраждалою особою є іноземець або особа без громадянства, оцінка потреб такої особи та надання їй необхідних послуг здійснюється за участю перекладача, наявність якого забезпечує місцева держадміністрація.

16. Після встановлення постраждалій особі статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді складає протягом десяти робочих днів план реабілітації постраждалої особи (далі - план реабілітації) за формою, затвердженою Мінсоцполітики.

У плані реабілітації зазначається перелік послуг, що надаються суб'єктами відповідно до їх компетенції з метою відновлення фізичного та психологічного стану постраждалої особи та її соціальної адаптації.

План реабілітації складається на строк, що необхідний для його виконання з урахуванням індивідуальних потреб постраждалої особи і не може перевищувати строк дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

17. Після складення плану реабілітації центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді ініціює протягом семи робочих днів проведення спільного засідання суб'єктів, на якому план реабілітації узгоджується суб'єктами та затверджується керівником центру.

План реабілітації складається в двох примірниках, один з яких залишається у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а інший передається постраждалій особі або її законному представникові.

18. Суб'єкти забезпечують виконання плану реабілітації, в тому числі із залученням підприємств, установ та організацій, які належать до сфери їх управління.

19. Постраждала особа або її законний представник ознайомлюється з планом реабілітації та підписує його.

20. У разі коли постраждалою особою є дитина, складається відповідно до законодавства індивідуальний план соціального захисту дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування (далі - індивідуальний план).

Індивідуальний план розглядається та затверджується на засіданні комісії з питань захисту прав дитини відповідно до законодавства.

21. У разі коли постраждала особа потребує допомоги із залученням суб'єктів інших регіонів, відповідальний підрозділ ініціює розгляд зазначеного питання відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією.

22. Виконання плану реабілітації або індивідуального плану припиняється у разі:

- 1) завершення строку його виконання;
- 2) його дострокового виконання;
- 3) письмової відмови постраждалої особи або її законного представника або законного представника дитини від отримання необхідної допомоги;
- 4) систематичного (більш як два випадки) невиконання постраждалою особою без поважних причин заходів, передбачених відповідним планом;
- 5) смерті постраждалої особи.

23. У разі коли постраждала особа змінила місце проживання відповідальний підрозділ за згодою такої особи або її законного представника повідомляє протягом п'яти днів про неї відповідну місцеву держадміністрацію за місцем проживання або перебування (якщо воно відоме) та передає план реабілітації для завершення його виконання.

Якщо постраждалою особою є дитина, служба у справах дітей передає індивідуальний план відповідній службі у справах дітей за місцем перебування дитини в установленому законодавством порядку.

24. Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надсилає щокварталу до відповідального підрозділу інформацію про стан виконання плану реабілітації, а служба у справах дітей - індивідуального плану з метою проведення її аналізу та внесення у разі потреби змін до відповідного плану.

25. У разі завершення виконання або припинення виконання плану реабілітації центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надсилає до відповідального підрозділу повідомлення про виконання плану реабілітації або припинення його виконання із зазначенням причин такого припинення.

Служба у справах дітей у письмовій формі повідомляє відповідальний підрозділ про виконання індивідуального плану.

26. Після отримання від центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді повідомлення про виконання або припинення виконання плану реабілітації чи від служби у справах дітей - про виконання індивідуального плану відповідальний підрозділ вносить відповідні відомості до облікової картки постраждалої особи.

27. Відповідальний підрозділ проводить аналіз стану виконання плану реабілітації або індивідуального плану і повідомляє Мінсоцполітики про стан його виконання.

28. Розголошення відомостей про особисте життя постраждалої особи та іншої інформації про особу, яка стала відома суб'єктам під час роботи з такою особою, забороняється.

29. Районні, районні у м. Києві та Севастополі держадміністрації ведуть облік постраждалих осіб та подають щокварталу до 20 числа наступного місяця відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям інформацію за формою, затвердженою Мінсоцполітики.

30. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації узагальнюють подану відповідно до пункту 29 цього Порядку інформацію та подають щопівроку Мінсоцполітики звіт за формою, затвердженою Міністерством.

Додаток Б.

Приклад відеоматеріалу, проаналізованого в дослідженні.

Відеоролік «Тобою скористались», випущений в рамках кампанії

Міжнародної Організації з Міграції в Україні

https://www.youtube.com/playlist?list=PLWvC_xCRocyMT9jZqc_hFQFx78Sz2gs7-

